HANNAH ARENDT'İN HAKLARI KORUMA HAKKI BAĞLAMINDA MÜLTECİLER SORUNU

Emel Coşkuner Utku
191128103

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Doç.Dr. Bergen Coşkun Özüaydın

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2021

HANNAH ARENDT'İN HAKLARI KORUMA HAKKI BAĞLAMINDA MÜLTECİLER SORUNU

Emel Coşkuner Utku
191128103
Orcid: 0000-0002-6700-8619

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç.Dr. Bergen Coşkun Özüaydın

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde görüş ve önerilerini esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın'a, Maltepe Üniversitesi İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans derslerinde düşünce dünyamıza büyük zenginlik katan engin bilgilerinden dolayı saygıdeğer Hocamız Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye, Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e, Prof. Dr. Sevgi İyi'ye ve Doç. Dr. Muttalip Özcan'a çok teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimim için beni yüreklendiren ve tez çalışma aşamasında destekleri ile hep yanımda olan sevgili eşim ve canım çocuklarıma şükranlarımı sunarım. Beni yetiştirirken hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, kızı olmaktan gurur duyduğum babam Yücel Coşkuner'e minnettarım.

Emel Coşkuner Utku

Eylül, 2021

ÖZ

HANNAH ARENDT'İN HAKLARI KORUMA HAKKI BAĞLAMINDA MÜLTECİLER SORUNU

Emel Coşkuner Utku
Yüksek Lisans Tezi
Disiplinlerarası İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

Mülteci sorunu bütün insanlığı ilgilendiren, giderek büyüyen, insani, ekonomik, siyasi bir sorundur ve temel insan hakları ihlallerine sebep olmaktadır. Bu sorun, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalan, ülkesini terk eden insan sayısının artmasıyla birlikte daha da önemli hale gelmiştir. Son yıllarda yaşanan suriyeli mülteci krizi, ülkemizi ilgilendirdiği gibi aynı zamanda bir "insanlık krizi"dir. Çalışmanın amacı, bugün dünyadaki en büyük insan hakları ihlallerini kapsayan mülteci sorununun, insan-yurttaş ayrımından kaynaklandığı düşüncesinden hareketle, yurttaş olmanın insan olmanın önüne konulduğu durumlarda, en temel insan haklarının dahi ulaşılamaz olduğunu göstermektir. Bu çalışmada İoanna Kuçuradi'nin insan onuruna dayanan insan haklarının aynı zamanda etik davranış ilkeleri olduğu anlayışından hareketle, insan haklarının insan olan herkese sağlanması gerektiği, bununla birlikte Hannah Arendt'in mültecilik deneyimi ve düşünürün "insan haklarının paradoksu" olarak tanımladığı durum üzerinde durularak, yurtsuzluk deneyiminin yarattığı "yeryüzünün posası" olarak tanımlanan insanların, yani mültecilerin haklara sahip olma hakkı ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Mültecilik, insan-yurttaş ayrımı, insan onuru, insan hakları.

ABSTRACT

THE REFUGEE PROBLEM IN THE CONTEXT OF HANNA ARENDT'S RIGHT TO HAVE RIGHTS

Emel Coşkuner Utku
Master Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme
Thesis Advisor: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe University Graduate School, 2021

The refugee problem is a growing humanitarian, economic and political problem concerning all humanity and it causes fundamental human rights violations. Especially after the Second World War, this problem has become even more important, with the increase in the number of people who had to leave their countries. The Syrian Refugee crisis experienced in recent years, concerns not only our country but also is a "humanitarian crisis". The aim of this study is to show that in cases where being a citizen is given priority to being a human, even the most basic human rights are beyond reach. In this study, starting from Ioanna Kuçuradi's view which is human rights, that are based on human dignity, are also ethical principles, we shall claim that human rights should be provided to all human beings without exception. In addition, Hannah Arendt's experience on refugees and the situation defined by the thinker as "the paradox of human rights" will be emphasized and the equality of rights of the refugees, who are defined as "the dregs of the earth", will be underlined.

Keywords: Refugee, human-citizen discrimination, human dignity, human rights.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR viii
ÖZGEÇMİŞ ix
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2. İNSAN HAKLARI 4
2.1 . İnsan Onuru Kavramı 4
2.2 İnsan Hakları Kavramı 9
2.3 Etik Davranış İlkeleri ve Hukukun Temel Öncülleri Olarak İnsan Hakları ... 13
BÖLÜM 3. MÜLTECİLİK 16
3.1. Mültecilik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi 16
3.2. Hannah Arendt, Yurtsuzluk Deneyimi ve İnsan Hakları Paradoksu 21
3.3. "Yeryüzünün Posası" Olarak Mülteciler 25
3.4. Mültecilik ve İnsan Hakları 30
BÖLÜM 4. HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI 33
4.1. Mültecilik Bağlamında Hak Kavramı 33
4.2. İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Ayrımı 34
4.3. Mültecilik ve Haklara Sahip Olma Hakkı 37
BÖLÜM 5. SONUÇ 39
KAYNAKÇA 43

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e	Adı geçen eser
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugee-Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

ÖZGEÇMİŞ

Emel Coşkuner Utku

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim/Anasanat Dalı*
Ls.	2007	Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü
Lise	1989	Yunus Emre Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*
1995 - 2002	Muğla Üniversitesi - Bilgisayar İşletmeni
2002 - 07	Hacettepe Üniversitesi - Bilgisayar İşletmeni
2007 – 2016	Orman ve Su İşleri Bakanlığı - Bilgisayar İşletmeni
2016 -	İstanbul Meteoroloji Bölge Müdürlüğü – Veri Hazırlama ve Kontrol İşletmeni

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Dünya tarihinin en acı olaylarına sebep olan Birinci ve İkinci Dünya Savaşları, nükleer silahların kullanıldığı, kitlesel sivil ölümlerinin gerçekleştiği, yüzbinlerce insanın devletsiz kaldığı bir dönemin yaşanmasına neden olmuştur. Bu savaşlar sırasında yerinden yurdundan edilen milyonlarca insan yurtsuzlaşarak Hannah Arendt'in deyimiyle "yeryüzünün posası" oluvermiş ve kendilerine nasıl muamele edileceği belirsiz olan insanlar haline gelmişlerdir. Uluslararası toplum insanlığın aynı acıları tekrar yaşamaması için hukuki çözüm arayışına girmiş, küresel ve bölgesel düzeyde yapılan birçok sözleşme ile insan haklarının tanınması ve korunması için büyük adımlar atılmıştır.

Dünya savaşlarından bu yana atılan adımlara rağmen, bugün hala savaşlar, iç çatışmalar ve ülkeler arasında meydana gelen çıkar çatışmaları nedeniyle birçok insan yurtlarından ayrılmak zorunda kalmaktadır. Son yıllarda Suriye'de yaşanan savaş sonrasında da milyonlarca insan ülkesinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Tamamen korunmasız bir şekilde, belirsizliklerle dolu bir yola çıkan bu çaresiz insanların sahip oldukları "insan onuru" ise sığınacakları tek şeydir. Ülkeleri ile yurttaşlık bağı ortadan kalkarak mülteci durumuna düşen ve herhangi bir ülkenin yurttaşı olmayan insanların yaşadıkları insan hakları sorunları, bugün insan onurunu belki de tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar tehdit etmektedir. Evini, yurdunu terk etmek zorunda kalan insanların, insanca yaşamlarını sürdürebilmelerinin sağlanması gerekmektedir. Mültecilerin yaşadıkları sorunlar karşısında devletlerin duyarsız tutumları, birçok insan hakkı ihlaline sebep olmaktadır. Ülkemizi de ilgilendiren Suriyeli mülteci sorunu başta olmak üzere, mülteci krizinin çözümü için günümüz siyasi pratiklerine olduğu kadar önceki dönemlerdeki siyaset felsefecilerinin konuyla ilgili görüşlerinin incelenmesine ve değerlendirilmesine de ihtiyaç vardır

Bu amaçla tezin ilk bölümünde, öncelikle insan haklarının insan olan herkese sağlanması gerektiği; insan hakları teorisyeni ve filozof İoanna Kuçuradi'nin, insan onuruna dayanan insan haklarının, en başta etik davranış ilkeleri olduğu anlayışından hareketle temellendirilmeye çalışılacaktır. Kuçuradi insan haklarını, her insanın sahip

olduğu "insan onuru" ndan kaynaklanan değerinin tanınması ve insanları yalnızca insan oldukları için korumayı istemek gerektiğini ifade etmektedir. Kişi, ancak bu hakları korunursa, sahip olduğu birtakım olanaklarını yani insansal özelliklerini geliştirme ve gerçekleştirme imkânı bulur. Bundan dolayı insan haklarının korunması söz konusu olunca, insanın olanaklarının gelişmesini engelleyen bir durumun görülmesi ve onun tam tersinin talep edilmesi gerekmektedir. Amaç, yaşadığımız dönemde yadırgadığımız ve bir problem olarak gördüğümüz insanın olanaklarının gelişmesini engelleyen bir durum olan "mülteci sorunu"nu açıklamak ve olan bitenin değişmesine bir nebze de olsun yardımcı olmaya çalışmaktır.

Mülteciler temel yaşama hakkı çiğnenmiş, insan hakkı elinden alınmış kişilerdir. Bu nedenle, günümüzde yaşanan ve insan hakları ihlallerine sebep olan mülteci sorununu, insan onurunu temel alan insan hakları kavramıyla yeniden düşünmek gerekmektedir. Bunun için de toplumsal bir sorun olan mültecilik olgusunun içinde bulunduğumuz somut koşulların ışığında analizini yapmamız gerekmektedir.

Tezin ikinci bölümünde mülteciliğin tarihsel gelişimi ve yapılan hukuksal düzenlemeler ele alınacak ve Hannah Arendt'in mültecilik deneyimi ile düşünürün "insan haklarının paradoksu" olarak tanımladığı durum üzerinde durularak, yurtsuzluk deneyiminin yarattığı yeryüzünün posası olarak tanımlanan insanların durumu değerlendirilecektir. Bu bölümde ayrıca İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde bulunan sığınma hakkına karşılık, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme'de mültecilerin ülkelerin ve yönetim anlayışlarının inisyatifine bırakılması üzerinde durulacaktır. Günümüzde de, Arendt'in "çağdaş siyasi yaşamda, sadece en müreffeh ve uygar ülkelerin yurttaşlarının sahip olduğu "devredilmez" insan hakları konusunda ısrarlı olan iyi niyetli idealistlerin gayretleriyle bizzat hak-sız durumda olanlar arasında varolan uyuşmazlığın yarattığı acıklı ironiyle dolu başka bir paradoks daha yoktur" (Arendt, 2011, s. 275) sözleriyle ifade ettiği insan hakları paradoksu öyle ya da böyle çözülmeyi beklemektedir.

Tezin üçüncü bölümünde mültecilerin ülkesinden yerinden edilmiş kişilerin sığınacak bir yer ararken yaşadıkları insan hakları ihlalleri "hak" kavramıyla değerlendirilecektir. Teoride insan olmak herhangi bir ülkenin yurttaşı olmaktan çok daha belirleyici olmasına rağmen, pratikte sadece üyesi olduğu siyasi topluluğu

yitirmesi bir mültecinin insan onuruna yakışır şekilde muamele görme hakkının elinden alınmasına yetmektedir. Mülteci yurtsuzdur ve günümüz ulus devlet sisteminde, insan eğer bir devletin yurttaşı değilse, doğuştan her insanın sahip olduğu insan haklarından da yoksundur. Hannah Arendt'in eleştiri noktası olan bu durum, uluslarlararası toplumun tutumu "insan hakları" ve "yurttaş hakları" ayrımı ile "haklara sahip olma hakkı" bağlamında ele alınacaktır. Arendt'in haklara sahip olma hakkı, özellikle mülteci sorunu söz konusu olduğunda insan haklarıyla bağlantısında son derece önemli bir konudur. Kendisi de bir dönem mülteci olarak yaşamış, siyaset felsefesinin en önemli isimlerinden biri olan Arendt'in bu görüşleri, ivedilikle çözüm bekleyen mülteci sorununun üstesinden gelmek için son derece önem taşımaktadır.

Devletler evlerinden, yurtlarından ayrılmak zorunda kalan bu insanları hukuksal ve teknik durumlar nedeniyle "mülteci" (refugee), "sığnmacı" (asylum seeker), "zorunlu göçmen" (forced migrandt) ve "yerinden edilmiş kişi" (displaced person) gibi kategorilere ayırmış olsalar bile, bu çalışmada bu ayrım gözetilmeksizin "mülteci" kavramı kullanılacaktır. Amaç, yurtlarını terketmek zorunda kalan bu kişilerin hukuki anlamda tanımını yapmak değil, insanların yaşadığı sorunları anlamak ve bu sorunlara çözüm getirmektir. Çünkü yaşadığımız dönemde gerçek olan, bu insanların sorunlarının mevcut tanımlara sığmayacak şekilde büyümüş olmasıdır. Yaşamın kıyısında yaşamak zorunda kalan mülteciler büyük acılar ve dramlar yaşarken, gittikleri ülkelerin kültürel, sosyal ve ekonomik yapısını da etkilemekte ve etkilenmektedirler. Uluslararası hukuk ve sözleşmelerle mültecilerin hakları her ne kadar korunmaya alınmış gözükse de, sığındıkları ülkelerin bu kişilere karşı yaklaşımları ve tutumları dışlayıcı olabilmektedir.

BÖLÜM 2. İNSAN HAKLARI

2.1. İnsan Onuru Kavramı

İnsan onuru kavramı günümüzde birçok uluslararası belgede, anayasalarda ve Evrensel Bildirgede yer almaktadır. İnsanın sadece insan olmasından dolayı değerli ve saygıya lâyık bir varlık olması şeklinde tanımlanabilecek bir kavram olan insan onuru çok yönlü bir kavramdır. "Felsefe, tarih, antropoloji, sosyoloji gibi pekçok disiplinin ele aldığı bir kavram olarak onur, söz konusu alanlardaki metodoloji farklılıklarına koşut biçimde, birbirinden ayrı yöntemlerle ve farklı içeriklerle açıklanmaya çalışılmaktadır" (İspir 2019, s. 6).

İnsan onuru kavramı hukuksal anlamda; Birleşmiş Milletler Antlaşması, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi gibi uluslararası belgelerin de önemle üzerinde durdukları bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. "Bu bakımdan kavramın hukuk uygulamasındaki kullanımının çok daha belirgin hale gelişinin tarihinin İkinci Dünya Savaşının hemen ertesine denk geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır" (İspir, 2019, s. 6).

İnsan hakları alanında en temel ilke eşitlik ilkesidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin ilk maddesinde "bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır ve birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar" denilmektedir. Bu madde uluslararası insan hakları belgelerinin temelinde bulunan insan hakları anlayışını ifade eden bir maddedir. Onur insan haklarının bir gerekçesi olarak ifade edilmektedir. Bu maddede dile getirilmeye niyetlenilen anlayışı Kuçuradi şöyle açıklamaktadır: "…bütün insanların onur ve haklar bakımından eşitliği biri düşünsel("akıl"), biri de etik ("vicdan") olan insanın yapısına özgü iki özelliği ile temellendirmektedir. İnsanlar akıl ve vicdanla donatılmış oldukları için, birbirlerine kardeşçe davranmalıdırlar" (Kuçuradi, 2016, s. 71).

Bütün insanlar onur ve haklar bakımından eşittir. İnsanlar tek tek kişiler olarak "eşsiz"dir, ama burada ifade edilen haklar bakımından eşittirler. Çünkü akıl ve vicdanla donatılmışlardır. Akıl ve vicdanla hareket eden, eylemde bulunan bir kişinin de başka bir insana, insan onuruna yakışmayacak bir şekilde muamele etmemesi gerekmektedir.

Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin başlangıç bölümünde, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde ilân edilen ilkeler uyarınca; insanlık ailesinin tüm bireylerinde bulunan onurunu ve eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu ve bu hakların insan kişiliğinin niteliğindeki onurdan kaynaklandığı vurgulanmaktadır.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın Giriş bölümünde ise, birliğin bölünmez ve evrensel değerlerler üzerine inşa edildiği belirtilmiş ve bu bölünmez ve evrensel değerler ise insan onuru, özgürlük, eşitlik ve dayanışma olarak saptanmıştır. Böylece birlik insan onurunu bölünmez ve evrensel bir değer olarak kabul etmiştir. Bu Şart'ın birinci maddesinde insan onuru başlığı altında "insan onuruna dokunulamaz, ona saygı gösterilmeli ve korunmalıdır" ifadesi yer almaktadır.

Görüldüğü gibi insan onuru kavramı, evrensel ve bölgesel belgelerde insan hakları fikri ile bağlantılı bir kavram olarak kullanılmaktadır. Fakat aynı kavram, kültürel normlardaki farklılıklardan kaynaklanan nedenlerden dolayı farklı topluluklarda insan hakları fikri ile çelişen yorumlara da açık olarak kullanılabilmektedir. İnsan onuru farklı kavramlarla karıştırılmaktadır. Onur kavramına, insanın toplumdaki durumu veya uygun eylemle kazanılan saygınlık anlamı yüklenmiş ve kavramın içeriği zamana ve yaşanılan topluma göre de farklılıklar göstermiştir. Örneğin bazı kültürlerde ve dinlerde bir erkeğin birden fazla kadınla evli olması onun toplumsal saygınlığı, onuru olarak adlandırılırken, başka toplumlarda ve kültürlerde öyle olmamaktadır. İnsanların farklı dünya görüşleri nedeniyle kan davası olan kültürlerde "onur", uğruna akıl almaz cinayetlerin işlenmesine sebep olarak bile gösterilmektedir. İnsan, yaradılışı gereği değerlidir, bu nedenle başkalarına bu değere uygun bir şekilde muamele etmeli ve muamele görmelidir. Onur kişinin sahip olduğu kariyer, servet ve güç ile değil, insanın sadece insan olma durumuyla ilişkilendirilmelidir. Bu anlamda "onur", şeref veya saygınlık gibi kaybedilecek bir değer değildir. Kültürel normlar birbirinden farklılık

göstebilmektedir, oysa insan hakları evrensel normlardır, bu nedenle insan haklarına kaynaklık eden insan onuru kavramının anlam ve içerik bakımından kafalarımızda açık olması gerekmektedir. Bunun için de kavramın anlamına ve içerik bakımından "insan onuru" nu insanın şerefi ve namusu gibi kavramlardan ayıran şeyin ne olduğuna bakmak gerekmektedir.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te onur kelimesi "insanın kendine karşı duyduğu saygı, şeref, özsaygı, haysiyet, izzetinefis" ve diğer bir tanımlama ile de "başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, şeref ve itibar" olarak tanımlanmıştır. Bizde onurun en çok karıştırıldığı kavramın şeref olduğunu ve şereflendirilmenin başkalarına bağlı olduğunu vurgulayan Kuçuradi, "en aslî anlamda 'şeref' (*honor*) b i r k i ş i n i n değerine ya da farzedilen değerine gösterilen saygıya işaret eder" (Kuçuradi, 2016, s. 73) diye tanımlar.

Şeref, namus, itibar gibi kavramlar yaşanılan zamana, kültüre ve mekâna göre değişebilen, farklı özellikler gösteren, kültürel ve toplumsal bağlamlarda kişilere atfedilen kavramlardır. "İnsan onurunu yapıp ettiklerimiz ile korumak herbirimize bağlıdır, oysa şereflendirilmek başkalarına bağlıdır" (Kuçuradi, 2016, s. 74) diyen Kuçuradi'ye göre, eğer kişiler etik bilgisiyle donatılmamışlarsa, karşılaştıkları durumları farklı değerlendirerek şereflendirmeye lâyık olmayan kişileri de şereflendirebilirler. Bu denli değişkenlik gösteren kavramların evrenselliğinden söz etmek mümkün olabilir mi? Oysa insan onuru evrensel bir niteliğe sahip bir kavramdır.

İnsan onuru (*human dignity*) kavramının, insanın yapısına ilişkin (antropolojik) bilgiden oluştuğunu belirten ve "insanın değeri" kavramı aracılığıyla açıklayan Kuçuradi, insan onurunun insanın değerinin farkındalığıyla ilgili olduğunu ifade eder. *İnsan ve Değerleri* kitabında insanın değerini de şu şekilde açıklar: "İnsanın değeri derken kastedilen, insanın, tür olarak insanın, diğer varlıklarla (insan olmayan her şeyle) ilgisi bakımından özel durumu, başka bir deyişle insanın varlıktaki özel yeridir" (Kuçuradi, 2016, s. 40).

Kuçuradi'nin bu sözlerle açıkladığı, insan haklarıyla ilgili hangi belgeyi açarsak açalım karşımıza çıkan onur ya da haysiyetin en önemli özelliklerinden biri de bu onuru insan olan herkesin paylaşmasıdır. İnsanların tek tek insan onurlarından söz edemeyiz,

ancak bütün insanların ortaklaşa sahip olduğu, insan olmaktan kaynaklanan tek bir insan onuru söz konusudur. Belgelerde sözü edilen insan onuru budur. Bu onur da gurur, şeref, namus gibi kültürden kültüre değişiklik gösteren anlayışlardan farklıdır. Her kültürün farklı gelenekleri, farklı yaşam tarzları olsa da, insanlık onurunun değişik olması söz konusu değildir.

İnsan onurunu koruyacak olan insanlardır, ama ona zarar verecek olan da insanlardır. Bir kişi kendisinin de üyesi olduğu bu türün (insan türünün) başka bir üyesine, insanın değerine aykırı davranarak insan onuruna zarar veriyor. Bu nedenle insanlar, insan onurunu başlarına gelen kötü muamelelerle kaybetmezler, yaptıklarıyla kaybederler veya korurlar. Örneğin insanlık dışı muamele gören kişi kendi onurunu zedelenmiş gibi düşünse ve uğradığı eylemle kendini aşağılanmış, itibarı zedelenmiş, toplum nezdinde şerefine zarar gelmiş gibi hissetse de, uğradığı bu eylemle zarar gören sadece onun değil, bütün insanların insan onurudur ve insan onuruna zarar veren de o değil, ona insanlık dışı muamele eden kişidir. İnsan yaptıklarından sorumludur, uğradıklarından maruz kaldıklarından sorumlu değildir. İnsan onuru bizim yaptıklarımızda, eylemlerimizde insan kalabilmekle, insan olmanın farkında olmakla ilgilidir. İnsan haklarının amacı da bu sözü edilen insan onurunun korunmasıdır.

İşte bu her tek insanın, sadece insan olmaktan kaynaklanan değeri -insan onuru- insan haklarının dayandığı noktadır. Bu noktada bu değerliliğin ne olduğu ve insan onuru kavramı bütün zihinlerde açık-seçik bir kavram olmalıdır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası sözleşmelerdeki ortak nokta, bütün insanların aynı insan onuruna sahip oldukları için haklar bakımından eşit olduğudur. İnsan onuruna ilişkin bu uzlaşı, bizi bütün kişilere insanın değerini koruyacak şekilde muamele etmeye ve muamele görmeyi talep etmeye, yani insan haklarına götürür.

"Onur, saygı, özgürlük, eşitlik, adalet kavramları insanın "insanlaşma süreci"ne katkıda bulunan, kendini merkeze almasına engel olabilen, kendisinin dışına çıkmasını sağlayan kavramlardır" (Çotuksöken, 2012, s. 14). İnsanın kendisinin dışına çıkması demek, bu dünyayı başkalarıyla paylaştığının ve bu paylaştığı insanların da en az kendisi kadar değerli olduğunun bilincine varmasıyla mümkündür. Bu bilinç, Hannah Arendt'in dünya sevgisi kavramıyla örtüşmektedir. "Dünya sevgisi" ile eylemde bulunmak, bu kavramları insanların farkına varması ve içselleştirmesi ile mümkün

olacaktır. Arendt bize, "dünya sevgisi"nin "ben sevgisi"ne üstün gelmesi gerektiğini söyler. İnsan dünyayı başka insanlarla paylaşmakta, ama bencilliği yüzünden diğer insanlar yokmuş gibi davranmaktadır. Dünya hepimizin birlikte yaşadığı evimizdir, bu yüzden dünyaya ve diğer insanlara verdiğimiz anlam çok önemlidir. "Kendimi ya da kendi doğruluğumu koruma kaygısının yerini, dünya için duyduğum kaygı almalıdır" (aktaran Berktay, 2016, s. 160) diyen Arendt'in duyduğu kaygıyı duyan insanlarla dünya daha da yaşanır hale gelecektir. İnsan onurunu korumak için insan olmanın değerinin bilgisine sahip, ben sevgisi yerine dünya sevgisi duyan insanların olması gerekmektedir. Çünkü ancak insan onurunu koruyan, mültecilik de dahil olmak üzere her durumda koruyan insanlar olursa, insanın insana verdiği acıların sonu gelebilir. İnsanın tek başına yaşamasının mümkün olmadığı ve diğer insanlarla paylaştığı bu dünyada kendi insanlaşmasını gerçekleştirmesi gerekmektedir. "Arendt, Yunanlılar'ın bu insanlaşmayı dostluk söylemi olan *philantropia* yani insan sevgisi ile başardıklarını, tam tersi olan misantropi ise insanın dünyayı kendisiyle paylaşacak değerde kimseyi görmeyişiyle ilgili (Coşkun, 2015, s. 9) olduğunu ifade eder. Dünyayı başka insanlarla paylaşmaya hazır olmak ve bütün insanların insan olarak aynı değere ve aynı insan onuruna sahip olduğunu bilmek, beraberinde insanları araç olarak kullanmamayı gerektirir. Bu ise Immanuel Kant'ın "pratik buyruğunda" karşımıza çıkar. "Yalın bir dille söylersek: eylemde bulunurken, kendimizi de başkasını da, eğilimlerimizi-çıkarlarımızı gerçekleştirmek için bir araç olarak görmemeyi; başkasına yaptığımızı insan olmanın bilinciyle ve onun için yapmamızı bize buyuran bir buyruktur bu" (Kuçuradi, 2017, s. 4). Bu buyruğu dikkate aldığımız zaman, bütün insanların ve mültecilerin de insan onuruna sahip insanlar olarak onlarada araç olarak davranılmaması gerektiğini kavrayabiliyoruz. Bu noktada tekrar Arendt'e dönüp onun şu sözlerini hatırlayabiliriz: *"...çünkü hepimiz aynıyız; yani hiç kimsenin şimdiye dek yaşamış, yaşamakta olan ya da yaşayacak başka herhangi biriyle asla özdeş olmayacağı tarzda insanız [human]* (Arendt, 2018, s.37). O halde ististasız hepimiz, bütün insanlar, aynı şekilde, yani insan onuruna layık ve hiçbir şekilde araç olarak kullanılmadan muamele görmeliyiz.

2.2 İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları kavramının ortaya çıkması ve gelişmesi uzun bir tarihsel sürece dayanmaktadır. Ancak insan haklarının korunma altına alınması ve uluslararası düzeyde insan hakları ile ilgili düzenlemeler yapılması insanlık tarihinde yaşanmış iki büyük savaştan sonra olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan insanlık suçları ve yaşanan acılar sonrasında, 24 Ekim 1945 tarihinde kurulan Birleşmiş Milletler (BM), yaşanan bu acıların insanlık tarihinde bir tekrarının olmaması ve dünyada barışın egemen olması amacıyla düzenlemeler yapmaya başlamıştır. İnsanlığın yirmi yıl ara ile yaşadığı iki büyük Dünya Savaşınının acıları, insanları, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi dünyanın her tarafında geçerli bir uluslararası belgenin hazırlanmasına sevketmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Aralık 1948'de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni (İHEB) kabul etmiştir. Bildirge insan haklarını korumayı amaçlayan bir bakış açısı geliştirmiş ve ekonomik, kültürel, siyasi, sivil ve sosyal hakları bu bildirge ile bir araya getirmeyi başarmıştır. Bildirgenin kabulü ile başlayan bu süreç, bütün dünyada kabul görmüş ve bugün bütün devletlerin anayasalarında insan hakları fikri vurgulanır olmuştur. Böylece insan hakları, kişinin yalnızca insan olması sebebiyle, kişiliğini ve değerini koruyarak geliştirmesini sağlayan evrensel kurallar bütünü olarak kabul edilmiştir.

İnsan hakları, insan onuru ile bağlantılı olarak devletlerin iç hukukunda kişinin temel hak ve özgürlüklerini, uluslararası bağlamda ise uluslararası hukuk ve toplum tarafından korunan hak ve özgürlükleri ifade etmek için kullanılmaktadır. İnsan hakları evrensel ilkeler olduğundan bütün insanları kapsar ve bu hakların her yerde geçerli olmaları gerekir. İnsan hakları ilkeleri ile, kişinin onuruna ve kişiliğine olan saygı güvence altına alınmaktadır. Böylelikle kişi, devletin, iktidarın veya topluluğun karşısında güçlü kılınmaktadır. İnsan hakları, her insanın doğuştan sahip olduğu haklar olduğu için, ırk, din, ulus, cinsiyet, siyasi veya başka düşünce farkı, onların korunmasını engellemez. Bu nedenle hiçbir kişi, diğer başka bir kişiyi insan haklarından yoksun bırakma hakkına sahip değildir. Her insan onurlu bir şekilde yaşama hakkına sahiptir.

"İHEB temel insan haklarının korunması yanında, mülteci ve sığınmacıların korunması için de bir mihenk taşı olmuştur. Böylece, diğer önemli sorunlar yanında, mülteci sorunu BM'nin önemli sorunlarından biri haline gelmiştir" (Odman, 2020, s.

51). İHEB, hukuken bağlayıcı bir niteliğe sahip olmamakla birlikte, tarihi, politik ve etik açıdan büyük bir öneme sahiptir.

Bugün insan haklarını koruma gerekliliğini kabul etmeyecek bir devlet, toplum veya kişi yoktur. Ne var ki, insan hakları kavramı bu kadar gündemde olmasına rağmen, dünyanın birçok yerinde insan hakları ihlallerinin de yapıldığını görmekteyiz. Bu nedenle öncelik insan hakları kavramının açıklığa kavuşturulması olmalıdır. Kavramların anlamının tam bilinmediği halde herkes tarafından bilindiği düşünülünce, o kavramın tehlikeli olduğunu vurgulayan Kuçuradi'ye göre *"Korkarım, insan hakları tehlikeli bir kavram olmuştur bile"* (Kuçuradi, 2016, s. 1). Böyle bir bilgi eksikliği ise, insan haklarını korumanın önündeki en büyük engellerden biridir. Günümüzde yaşadığımız mültecilerle ilgili insan hakları ihlallerine baktığımızda da, insan haklarının ne olduğuna dair insanların kafalarında bir karışıklık olduğunu görmekteyiz. Böyle önemli bir konuda bilgi eksikliğini gidermek ve insan haklarının fiilen korunmasını sağlamak için "insan hakları" kavramını açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. İnsan hakları kavramının açık olması, insan hakkı ihlallerinin önlenmesinde etkili bir rol oynamaktadır.

Kavramların ne olduğunu, bilgisel temele dayanarak insanların kafalarında açık bir hale getirmek için felsefeye ihtiyaç olduğu gerçeğini ise Betül Çotuksöken şu şekilde ifade etmektedir:

> Felsefe insanın kavram yaratan ve yarattığı kavramları sürekli gözden geçiren bir varlık olması gerçeğine dayalı olarak kendini var eder, bu bağlamda özel olgu durumlarından yola çıksa bile, sonunda genel olanı tüm insanları kuşatan biçimsel yönleri, evrensel olanı ortaya koymaya çabalar (Çotuksöken, 2012, s. 110).

İnsan haklarının sözleşmeler ve anayasal düzenlemeler ile tanınması ve korunması hukuki bir güvencesi olması bakımdan önemlidir. Bununla beraber kavramın felsefi temellerine bakılması da büyük önem arzetmektedir. Çünkü Çotuksöken'in de ifade ettiği gibi, insan haklarının neliğini tam olarak anlamak için felsefeye ihtiyaç vardır. Jerome J. Shestack'ın ifadeleriyle belirtmek gerekirse:

> …uluslararası hukukta insan haklarını korumak amacıyla bir sözleşme sistemi kurulmuş olsa bile, insan haklarının felsefi açıdan anlaşılma çabası sadece akademik bir fantezi değildir. Bir hakkın doğasını anlamak, gerekli koruma

> düzeyi, kabul edilebilecek istisnalar, tanınabilecek öncelikler, bir haklar manzumesindeki hiyerarşi sorunu, kültürel farklılıklar temelindeki mülahazalar karşısında bu hakların konumu gibi poblemlerde sağlıklı bir yargıya varmayı kolaylaştırır (aktaran İspir, 2019, s. 7).

Shestack'ın bu görüşü bize insan hakları kavramının ne olduğunun bilgisel temele dayandırılarak, kavramın içeriğinin açık hale getirilmesi yani felsefe yoluyla incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Uluslararası sözleşmelerde imzası olan, yasalarında insan hakları normlarına yer veren ülkelerde bile ihlallerin olmasının sebebi, insan hakları kavramının iyi anlaşılmamasından kaynaklanmaktadır. "Bu nedenle, "insanlık durumu"na felsefe açısından bakmak, bizi daha iyi bir biçimde aydınlatabilir. Çünkü felsefece yönelim, eylemlerimizin neye/nelere dayalı olduğu konusunda bizi aydınlatabilir ve belki de uyarabilir" (Çotuksöken, 2012, s. 102-103). Uluslararası sözleşmelerin, devletlerin anayasalarının ve hukuk kurallarının insan haklarına dayalı bir şekilde oluşturulması isteniyorsa, öncelikle yapılması gereken şey, bu kavramın felsefi bilgiyle temellendirilmesidir. "İnsan hakları konusunda felsefe, sözünü dünya çapında söylemelidir. Çünkü bu sorun, bir insan ve değer sorunu olarak, en başta onun sorunudur" (Kuçuradi, 2010, s. 83).

İnsan haklarıyla ilgili problemleri felsefi olarak ele almanın gerekliliğini vurgulayan Kuçuradi'ye göre, insan hakları, insanların yalnızca insan oldukları için korunması ve değerinin diğer insanlar tarafından tanınması gerekir. Peki, nedir insan hakları?

> İnsan hakları' dediklerimiz her şeyden önce bir fikirdir, insan aklının ürettiği bir düşünce. Şu düşünce: insanlar i n s a n oldukları i ç i n -yediğimiz ekmeği yapmış, heran kullandığımız elektriği bulmuş, bazılarımızın okuduğu *Küçük Prens*i yazmış, hakkaniyet düşüncesini getirip *ombutsman* kurumunu kurmuş bir türün üyeleri oldukları için- belirli bir şekilde: i n s a n ı n bir tür yapısal olanaklarının gerçekleştirilmesini o l a n a k l ı kılan bir şekilde muamele görmelidir (Kuçuradi, 2011, s. 70-71).

Kuçuradi bu sözleriyle insan olanaklarını gerçekleştirebilmesi için gerekli koşulların herkes için sağlanması gerektiğini ifade eder. Bunun için de her insana, insan onuruna yakışan şekilde muamele etme gerekliliği vardır. İnsan haklarının korunmasının temelinde bu gereklilik yatar. İnsan hakları normları, herkesin herkesten beklediği muameleye ilişkin taleplerdir, uyulması beklenen gerekliliklerdir. Kişi, ancak insan hakları korunursa, sahip olduğu birtakım özellikleri gerçekleştirme ve geliştirme

imkânını bulur. İnsanlar bu şekilde muamele görürlerse, insanlık tarihine geçen başarıları gerçekleştirebilirler. Bunun için, insan olan herkesin bu olanakları gerçekleştirebileceği şekilde diğer insanlara muamele etmesi ve muamele görmesi gerekmektedir. İnsan varolduğu hayatta kendisinin -bütün insanların- sahip olduğu bu özel yerin ve olanaklarının bilgisi sayesinde kendinde ve başkalarında insanın değerini korur. "Bu olanakların her kişide korunmasını istemek, insanın değerini varlıktaki yerini, kendi değerimizi korumayı istemek oluyor. Bu da, kişileri sırf insan oldukları için korumayı istemek demek oluyor" (Kuçuradi, 2016, s. 2). İnsan hakları, belli bir grup insanın ya da ülkenin yurttaşlarının değil, tür olarak "insan"ın sahip olduğu haklardır. İnsan hakları, kişinin doğuştan kazandığı, dokunulmaz, vazgeçilmez, her yerde, her zaman geçerli olması beklenen, insanın değerini korumayı sağlayan hakları ifade eden bir kavramdır.

İnsan hakları kavramı insanın değerinin bilgisinden hareketle oluşturulan bir kavramdır. Bu nedenle, bir insanın hakkının korunması durumunda, o kişinin kim olduğunun bir önemi olmamalıdır, hatta bir başkasının hakkını çiğnemiş bile olsa önemli değildir. Kuçuradi'ye göre insan olması, insan haklarının onun içinde korunması hakkını sağlamaktadır. "İnsan hakları insan olmanın haklarıdır: başka canlı türlerinden farklı özelliklere ve olanaklara da –yani insan onuru denilen şeyin içeriğini oluşturan, değerini bildiğimiz düşünsel ve etik olanaklara- sahip olan bir türün üyesi olmanın haklarıdır" (Kuçuradi, 2016, s. 141). İnsan hakları tür olarak "insan"a ait olan haklardır; bunun için insan olan herkese sağlanması gerekir. Kuçuradi,

> kendimizi -yani insan türünü- yeryüzünden silip süpürmeyi düşünmediğimiz sürece, hiçbir eylemin ilgisiz olmadığı bilinciyle, bu haklarımızı korumaktan ve bunu yapan kişiler olarak kazandığımız hakla, bu hakların herkes için korunmasını yüksek sesle istemekten –devletlerden ve insanlıktan istemekten- başka çaremiz yoktur (Kuçuradi, 2007, s. 3).

demektedir.

Korunmasını yüksek sesle istemekten vazgeçmememiz gereken insan haklarının sadece insanlararası ilişkilerde değil, insanın canlı-cansız tüm dünya ile ilişkisinde ortaya çıktığını vurgulayan Çotuksöken'e göre ise "İnsanın kendine, başka insanlara ve insan olmayan her türlü varolana nasıl davrandığına ilişkin belirlemelerin başında ya da temelinde yer alan kavramsal arka plan, düşüneni insan hakları kavramına götürür"

(Çotuksöken, 2012, s. 24). Çotuksöken insan davranışının ya da eyleminin ardındaki değer kavrayışının, eylemin ya da davranışın niyetinin, birçok şeyin belirleyicisi olduğunu söyleyerek, "değer" kavrayışının önemini vurgulamaktadır. Neye değer veriyorsak o doğrultuda yaşayıp davrandığımıza göre, insanın değerinin kavrandığı bir durumda o değeri korumaya yönelik davranmak ve yaşamak mümkün olacaktır. Ancak insanın değerini ve insan haklarının önemini kavrayan biri, insan haklarının koruyucusu olacaktır.

2.3 Etik Davranış İlkeleri ve Hukukun Temel Öncülleri Olarak İnsan Hakları

Etik kavramı günlük yaşamda sıkça duyduğumuz, yaygın kullanılan bir terimdir. Kişiler yapılan eylemler karşısında "bu etiktir", "bu etik değildir" şeklinde ifadeler kullanmaktadırlar. Bu şekilde ifade edildiğinde "etik" kavramından farklı şeyler anlaşıldığı görülmektedir. Etik kavramı ahlâki, ahlâkla ilgili, töre bilimi anlamlarında da kullanılmaktadır. Ahlâk kelimesi belirli bir grupta, belirli bir süre geçerli değer yargıları sistemini ifade eder ve bunlar yazılı olmayan yargılardır. Yani en genel anlamda ahlâk ya da moral, kültürel, dini, v.b. topluluklar tarafından insanların çeşitli davranışlanının doğru olup olmadığını belirleyen temel kriterler olarak kullanılır.

Etik kavramını eş anlamlı kullanıldığı ya da karıştırıldığı ahlâktan ayırtetmek gerektiğini düşünen Kuçuradi, yapılan eylemin geçerli değer yargılarına aykırı olmasının değil, etik değer bilgisine aykırı olmasının önemini vurgular. Etik insan eylemleriyle ilgili, insanlararası ilişkilerde değer sorunları ve problemleriyle uğraşan ve bunlarla ilgili bilgi ortaya koyan felsefenin bir dalıdır. Felsefenin bir dalı olarak etik bilgiseldir, değer sorunlarıyla uğraşan ve bilgi ortaya koyan bir yaklaşımdır.

İnsan hakları, insanlar arasında ayırım yapmaksızın din, dil, ırk gibi farklılıkları gözetmeden tüm insanlara, insanın olanaklarını geliştirebilecek şekilde muamele etmeyi gerektirir. Çünkü bu olanaklarını geliştirebilmelerini engelleyen durumlarda insan kendi olmayı gerçekleştiremez. Kişilere, insan olarak olanaklarını gerçekleştirebileceği koşulların sağlanması gerekmektedir. İnsan hakları ihlallerinin yapılmaması için her tek durumda ve olayda doğru değerlendirme yapılması gerektiğini söyleyen Kuçuradi *Etik* kitabında şu belirlemeleri yapar:

> Karşısında bulunduğu insan ya da grubun durumunun doğru bir değerlendirmesini yapan kişinin tutumunu, bu durumu oluşturan koşullar bütününün, insanın olanaklarının kişilerce gerçekleştirilebilmesine elverişliliği-elverişsizliği; başka bir deyişle "insan hakları" bakımından durumun özelliği de belirleyebilmektedir (Kuçuradi, 2011, s. 110-111).

Eylemde bulunurken o koşullar içinde yaptığımız eylem, insanın değerini koruyacak şekilde olmalıdır. Ancak insanın değeri bilgisine sahip, doğru değerlendirme yapan kişiler tarafından insanın değeri korunabilir. Bu nedenle insanlar arası ilişkilerde oluşan eylemler, etik ilişkilere bağlı olarak etik eylemler olmalıdır.

> Kişiler normlara göre davranmaya zorlanabilirler, ama doğru ve değerli eylemlerde bulunmayı istemeye ve böyle eylemlerde bulunmaya zorlanamazlar. Yine de öyle eğitilebilirler ki, bazıları böyle eylemlerde bulunmayı isteyebilirler ve böyle eylemde bulunmak için gerekli olan etik değer bilgisiyle kendilerini donatabilirler" (Kuçuradi; 2019, s. 42).

> Kuçuradi, "Silinmiş Yüzler Karşısında" adlı makalesinde, insanlara insan olarak değer verilmediğinde bunun sonuçlarının nereye varabileceğini şu sözlerle ifade eder:

> Bir insanın "herşey yapılabilir" ilkesine inanıp buna göre hareket edebilmesi için, kendisinin bir y ü z ü o l d u ğ u n u unutması, kişi olduğunu ve karşısında kişilerin bulunduğunu unutması gerekir: kendi yüzünü silmesi ve insanların yüzünün onun gözlerinde silinmesi gerekir (Kuçuradi; 2010, s. 16).

Mülteciler toplumsal hayatta "silinmiş yüzler"dir onları insan olarak görmemek etik bir sorundur. İnsan hakları insanca bir bakış gerektirir. Mültecilere böyle bir bakış açısından bakılırsa, bazı sorunlar çözülebilir. Bir toplumda her birey verdiği kararlar ve yaptığı eylemlerle diğer bireyleri etkiler. Bunun bilinciyle kişilerin eylemlerinde değişmeyen evrensel ilkeleri temel alması gerekmektedir. Değişmeyen evrensel ilkelerin en başında da "insan hakları" bulunmaktadır. Eğer bir toplumda insan hakları ilkelerinin yerine başka normlar ölçüt olarak uygulanıyorsa, insanın değerini korumak tesadüflere kalmaktadır. Kişinin, eylemlerinin temelinde tüm insanlık için geçerli olan ilkeleri görmesi ve o şekilde davranması gerekir. Sadece kendi hakkını değil bütün insanların insan haklarını korumak isteyen böyle bir insan ise, insan haklarına saygı duymaktan çok daha fazlasına sahiptir. Bu konuda Çotuksöken'in şu ifadeleri dikkat çekicidir:

> İnsan haklarına sadece saygılı olmayı değil, "dayalı" olmayı içselleştirmiş bir toplum-kültür ortamı, daha doğrusu kamu alanı ve onun belirleyiciliğindeki

> eğitim olgusu, insanların onurunu dikkate alabilir, insana saygı duyabilir ve hiçbir şekilde ezber olmayan bir anlayışla adaleti gerçekleştirebilir; insanların haklarını tanıyabilir, koruyabilir ve geliştirebilir (Çotuksöken, 2012, s. 18).

İnsan hakları ilkeleri, yazılı hukuk kurallarının daha üstünde, daha kapsayıcı olmakla birlikte, sadece insanların birbirlerine karşı davranışlarını belirleyen etik ilkeler olması da yeterli değildir. İnsan hakları aynı zamanda hukukun da temel öncülleri olmalıdır. Bu konuda Kuçuradi'nin belirlemeleri şöyledir: "yasalar açık kavranılmış insan hakları normlarına dayanarak oluşturulursa, yani insan haklarının talep ettiği muamele güvence altına alınırsa, kişiler insan türüne özgü bazı olanakları gerçekleştirebilirler" (Kuçuradi, 2016, s. 61).

Eğer bir toplumun içinde bulunduğu yaşam şartlarında etik temelli hukuksal bir çerçeve sözkonusu değilse, o toplumda hakların korunması mümkün değildir. İnsan haklarının amaçladığı şeyin, insanların insanlaşmasına yardımcı olan bir düzenin yaratılması, sürekli olarak yaratılması gerektiğini ifade eden Kuçuradi, "Böyle bir düzenin yaratılması için hukuk ve yasalar tek başlarına yetmiyor. Ancak belirli gerçeklik koşullarında insan haklarının açık bilgisinden türetilen yasalar bu nitelikte bir düzenin yaratılmasına yardımcı olabiliyor" (Kuçuradi, 2016, s. 68) demektedir.

BÖLÜM 3. MÜLTECİLİK

3.1. Mültecilik Kavramı ve Tarihsel Gelişimi

Tarih boyunca insanlar, savaşlar ve çatışmalar başta olmak üzere etnik kimlikleri, siyasi görüşleri, inançları vb. nedenlerle karşılaştıkları baskı ve şiddet yüzünden yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmışlardır. Yurtsuzluk ve göç insanlığın en eski tarihlerinden beri varolmaktadır. Odman'ın belirlemelerine göre "uluslararası hukukun önemli sorun alanlarından birini oluşturan, siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik iç dinamikler yanında, dış dinamiklerden de kaynaklanan sığınma ve iltica olgusu, kesin olarak saptanmamakla birlikte, en az 3.500 yıllık bir tarihi geçmişe sahiptir" (Odman, 2020, s. 23). Yirminci yüzyıldan önce mülteci kavramı ve tanımı üzerinde fazla durulmamış ve ülkesini terketmeye zorlananların korunması, sadece sosyal ve insani bir sorumluluk olarak kabul edilmiştir" (Odman, 2020, s. 43).

Her ne kadar 3500 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olsa bile, sığınma ve iltica olgusu 20. yüzyılla birlikte değişmeye başlamış, 21. yüzyıla gelindiğinde ise dünyadaki en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Yirminci yüzyıl büyük savaşların, bağımsızlık ve ulus devlet olma mücadelelerinin yaşandığı, milyonlarca insanın başka ülkelere göç ve iltica etmek zorunda kaldığı bir dönemdir. Bu nedenle uluslararası toplum, mülteci sorununun üstesinden gelebilmek ve yerinden edilmiş kişilere yardım ve koruma sağlayabilmek için hukuki bir çözüm arayışına girmişlerdir. Mültecilere uluslararası koruma sağlanması, 10 Ocak 1920 tarihinde kurulan Milletler Cemiyeti döneminde başlamıştır. Mültecilerin korunmasına ilişkin ilk örgütlenme, bu dönemde Milletler Cemiyeti kararı ile "League of Nations High Commissioner for Refugees-Milletler Cemiyeti Mülteciler Yüksek Komiserliği" oluşturulmuştur. (Odman, 2020, s. 37).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan insanların artması Birleşmiş Milletler'i bu sorunun çözülmesi, uluslararası barış ve güvenliğin korunabilmesi için yeniden bir düzenlemeye sevk etmiştir. Bu çerçevede, 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme (1951 Cenevre Sözleşmesi) hazırlanmıştır. Bu sözleşmede, Birleşmiş Milletlerin mültecilerin anayasa ve kanunlar önünde tanınması

ile insan haklarının korunmasını sağlamaya çaba gösterdiği belirtilmiş ve mültecilerin hukuki durumuna ilişkin daha önce imzalanan milletlerarası antlaşmaların tekrar gözden geçirilmesi ve biraraya getirilmesinin, bu antlaşmaların alanının ve bunların mülteciler için sağladığı himayenin yeni bir antlaşma yoluyla genişletilmesinin arzu edilir olduğu ifade edilmiştir. Bu sözleşmede dikkati çeken noktalardan biri de, konuyla ilgili olarak uluslararası bir sorumluluğu vurgulamasıdır. Ayrıca sözleşmede bazı ülkelere ülkesini terk etmek zorunda kalan insanlara sığınma hakkını tanımanın, ağır bir yük getireceği işaret edilerek, bu sorunun uluslararası işbirliği olmaksızın tatmin edici bir şekilde çözümlenemeyeceği vurgulanmıştır (1951 Cenevre Sözleşmesi).

1951 Sözleşmesi ile, mültecileri korumak ve haklar tanımak konusunda sığınılan devletlere bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Devletler, mültecilerin eski yaşam standartlarına geri dönmeleri ve normal bir hayat sürebilmeleri için uygun ortamı hazırlamak ve sosyal uyum ve entegrasyon politikaları izlemekle mükelleftirler. Devletlerin mültecilere ilişkin yükümlülükleri, bu kişiler ülke sınırlarına vardıkları andan itibaren başlamakta ve, eğer bu kişiler isterlerse, ülkeden ayrılışlarına kadar devam etmektedir. Bu noktada, *non refoulement* (geri göndermeme) ilkesi (33. madde) gerek 1951 Sözleşmesine taraf olan devletleri gerekse de taraf olmayanları bağlayan önemli bir yükümlülük kaynağıdır.

Ancak 1951 Sözleşmesi, sadece 1 Ocak 1951 tarihinden önce Avrupa'da cereyan eden hadiseler sonucu mülteci olan kişileri kapsamaktadır. "1951 Sözleşmesi'nin gerek kapsam, gerekse amaç itibariyle Avrupa Merkezli oluşu, gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, çeşitli ülkeler tarafından eleştirilmiştir" (Odman, 2020, s. 77). Dünya genelinde mülteci hareketlerinde meydana gelen artış, sözleşme metnindeki tarih ve coğrafya sınırlaması yüzünden bu tanım içerisine giremeyen kişiler açısından önemli sorunlar yaratmıştır. Bu nedenle, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan çalışmalar neticesinde Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü ile mültecilerin tanımı ve konumu yeniden düzenlenmiştir. Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'ye göre mülteci:

> Irkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için yurttaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür

> olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahıstır.

Böylece, 1967 Protokolü ile Cenevre Sözleşmesi'ndeki eksiklik giderilmiş, sözleşmenin 1967 Protokolü ile 1 Ocak 1951 Tarihinden sonra mülteci olan kişilere de uygulanabilmesini sağlanmıştır. "1951 Sözleşmesi'ni coğrafi sınırlama ile kabul eden devletlere bu sınırlamayı, 1967 protokolüne göre de devam ettirme olanağı tanınmıştır" (Odman, 2020, s. 78). 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile mülteciler için uluslararası alanda hukuki olarak bazı düzenlemeler yapılmıştır. Ancak coğrafi sınırlamadan dolayı sığınmacıların sözleşme kapsamı dışında değerlendirilmesi insan hakları açısından sorunlu bir düzenlemedir.

> Türkiye, kendi açısından önem arz eden sözleşmeyi, içinde bulunduğu bölgenin koşullarını göz önünde bulundurarak, mülteciliğin belirlenmesi yönünden öngörülen seçme hakkını kullanarak, yalnızca Avrupa'dan Türkiye'ye gelerek uluslararası koruma talep eden yabancıları Sözleşme kapsamında mülteci olarak kabul edeceğini belirtmiştir (Odman, 2020, s. 248).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi, Türkiye Avrupa ülkeleri dışından gelen sığınmacılara mülteci statüsü tanımamaktadır. Sözleşme gereği mülteci statüsü niteliklerini taşıyan kişilere, üçüncü bir ülkeye yerleştirene kadar uluslararası koruma sağlamaktadır. Türkiye'nin, coğrafi sınırlamanın kaldırılması tartışmalarında çekimser kalmasının sebebi ise, ülkenin konumu itibariyle bir geçiş ülkesi olmasıdır.

> İltica ve Göç Alanındaki AB Müktesabatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı"nda Türkiye'nin coğrafi kısıtlamayı içtenlikle kaldırmak istediği belirtilmekte ancak her zaman yoğun nüfus hareketlerine sahne olan Türkiye'nin tek başına iltica, sığınma ve düzensiz göç konularının üstesinden gelmesinin beklenmemesi gerektiği de ifade edilmektedir (aktaran Kaya-Eren, 2014, s. 20).

Bu durumla ilgili olarak eylem planında, "Türkiye sadece Avrupa'dan gelen kişileri mülteci olarak kabul edeceğini belirtmiş ise de, diğer bölgelerden gelen ve 1967 Protokolündeki mültecilik tanımına uyan sığınmacılara da 1994 İltica Yönetmeliği ile üçüncü bir ülke tarafından mülteci olarak kabul edilinceye kadar geçici sığınma hakkı tanımaktadır" ifadelerine yer verilmiştir. Eylem Planındaki bir diğer önemli nokta ise şudur: Türkiye'nin bulunduğu coğrafya nedeniyle olası bir mülteci akınının söz konusu olduğu durumda, BMMYK veya diğer uluslararası kuruluşlar tarafından gereken

önlemlerin alınarak, Türkiye'nin yükünün eşit sorumluluk paylaşımı ilkesi doğrultusunda diğer devletlere, eşit bir biçimde dağıtılması sağlanmalıdır.

Bu yeryüzünü hepimizin ortaklaşa paylaştığını düşünecek olduğumuzda, yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalan, Hannah Arendt'in deyimiyle "yeryüzünün posası" haline gelen bu insanların gelecekleri, hiç kuşkusuz bütün devletlerin sorumluluğundadır, insan onuru ve insan hakları düşüncesi de bunu gerektirir.

Eylem Planında açıkça belirtildiği gibi, Türkiye mülteci sorununun çözümü için bu sorumluluğun paylaşılması konusunda bütün ülkelerin hassasiyet göstermesini beklemektedir. Türkiye mültecilere ilişkin işlemlerini BMMYK ile iş birliği içerisinde yürütmektedir. BMYK, mültecilerin korunması ve dünyadaki mülteci sorunlarının çözülmesine yönelik uluslararası faaliyetlere öncülük etmek ve koordine etmekle görevlendirilmiştir.

> BM Genel Kurulu, 3 Aralık 1949 Tarihli ve 319 (IV) Sayılı Kararı ile 1 Ocak 1951 tarihinden itibaren Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi'ni kurmaya karar vermiştir. Mülteci sorununun kısa sürede çözümlenebileceği varsayımından hareketle, başlangıçta Yüksek Komiserliğin görevi üç yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde planlanmıştır. Ancak geçen süre içinde meydana gelen mülteci sorunları, Yüksek Komiserliğin görev süresinin uzatılmasını zorunlu kılmış ve böylece görev süresi tamamlandıktan sonra, 1956 yılından başlamak üzere beş yıllık aralıklarla uzatılmıştır. Daha sonra bu uygulama, sürekli olarak tekrarlanmış ve 2003 yılı Aralık ayında BM Genel Kurulu, BMMYK'nın görev süresi üzerindeki sınırlamayı kaldırmaya karar vermiştir (aktaran Odman, 2020, s. 58-59).

Bu sınırlamanın kaldırılması, mülteci sorununun süreklilik gösteren ve yıllar içinde azalmak yerine artan bir sorun olduğunu göstermektedir. Anlaşılan, yıllar içinde çeşitli sebeplerden dolayı bütün dünyada mülteci sorunu devam etmiştir ve edecek gibi görünmektedir.

Kuruluş tüzüğünün 1. maddesine göre, Yüksek Komiserliğin ana görevi, mültecilere uluslararası koruma sağlamak; hükümetlere yardım ederek mültecilerin gönüllü geri dönüşlerini kolaylaştırmak ya da onların toplumla bütünleşmelerini sağlayarak, mülteciler için sürekli çözümler aramaktır. Statü uyarınca, insani ve sosyal görevler icra etmekten sorumlu kılınan Yüksek Komiser'in görevi kesinlikle siyasi bir nitelik taşımamaktadır. "Bunun yanı sıra Yüksek Komiser, kendisine verilen görevlerin

yerine getirilmesi sırasında, uygun olmadığını veya kullanmayacağını düşündüğü herhangi bir yardımı reddetme yetkisine haizdir (Odman, 2020, s. 58).

Daha önce açıklandığı üzere, 1951 Sözleşmesi coğrafi ve tarih sınırlandırılması ile kabul edilmiştir. 1967 Protokolü ile bu iki sınırlandırma ortadan kaldırılmasına rağmen, her iki düzenleme de sorunu hukuki açıdan dar bir yaklaşımla ele almıştır (Odman, 2020, s. 78). Bu nedenle, bölgesel düzeyde düzenlemeler yapılarak bu sorunlar aşılmaya çalışılmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 14 Aralık 1967'de "Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi" kabul edilmiştir. "Bu bildiri, devlete sığınmaya ilişkin kuralları ortaya koyarken; ülkesel sığınmanın barışçıl ve insani bir hareket olduğunu ve başka devletler tarafından hasmane bir davranış olarak algılanmaması gerektiğini belirtmektedir" (aktaran Kaya-Eren, 2014, s. 14). Bu kapsamda, mevcut uluslararası düzenlemelere aykırı olmamak koşuluyla, ülkeyi terk etme, ülkeye dönme ve iltica etme hakkını kapsayan, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13 ve 14 üncü maddelerine atıfta bulunmaktadır.

> Ayrıca mülteci sorunu, Avrupa Konseyinde ve Avrupa Parlamentosunda da ele alınmış, bu kapsamda çeşitli kararlar alınmış ve bildiriler yayımlanmıştır. 1967 Tarihli BM Ülkesel Sığınma Bildirisine paralel biçimde düzenlenen Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisinin yayımlanması mülteci konusunda önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Odman, 2020, s. 424).

Mülteci sorununun çözümüne yönelik yapılan bütün uluslararası ve bölgesel düzenlemelere rağmen, sorunların aşıldığını söylemek pek mümkün görünmemektedir. İHEB'nin 14. maddesi gereğince iltica etmek, iltica aramak bir haktır, ama bu hakkın korunması ve tanınması ulus devletin yetkisine bırakılmıştır. Uluslararası hukuk, Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin Sözleşme'de devletlere mültecilere koruma sağlama konusunda herhangi bir sorumluluk yüklememektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insan haklarını ilgilendiren en temel sorun olan mültecilerin durumu, ülkelerin ve yönetim anlayışlarının inisyatifine bırakılmaktadır. Bu da bize "… sığınma imkânı arama hakkı bir insan hakkı olarak kabul edildiğinden beri, *sığınma imkânı sunma yükümlülüğü* devletler tarafından hükümrana ait bir imtiyaz olarak hırsla korunmayı sürdürmekte" (Benhabib, 2018, s. 79) olduğunu göstermektedir. Bu durum mültecilerin haklara kavuşmaları açısından keyfi bir durum yaratmaktadır. Bu keyfi durumun önüne geçilmediği sürece, mülteci sorunu en önemli insan hakkı ihlallerinden

biri olmaya devam edecektir. Benhabib'e göre "sığınmacılar, azınlıklar, uyruksuz ve yersiz-yurtsuz insanlar, ulus-devletin eylemleri doğrultusunda yaratılmış olan özel insan kategorileridir" (Benhabib, 2018 s. 64).

Benhabib'in bu ifadeleri, Hannah Arendt'in haklara sahip olma hakkı düşüncesi ile paralellik göstrermektedir. Sığınmacıların, azınlıkların, uyruksuz ve yersiz yurtsuz insanların durumu, insan onuruna sahip varlıklar olarak insan haklarına sahip olmaları gerekliliğinin önüne geçmiş durumdadır. Bu durumda da haklara sahip olma hakları ellerinden alınmıştır.

3.2. Hannah Arendt, Yurtsuzluk Deneyimi ve İnsan Hakları Paradoksu

Hannah Arendt siyaset felsefesine yaptığı katkılarla 20. yüzyılın en önemli siyaset kuramcısı ve filozofu olarak kabul edilir. 1906 Hannover doğumlu siyaset bilimci, felsefe eğitimi gördü. Arendt 1933 yılında Naziler'in iktidara gelmesinin ardından Almanya'dan Fransa'ya kaçtı. 1940 yılında Alman Ordusu'nun Fransa'yı işgal etmesi ve Yahudilerin toplama kamplarına gönderilmesi üzerine Fransa'dan da kaçmak zorunda kalan Arendt, 1941 yılında ABD'ye gitti. 1933 yılında Nazi Almanyası'ndan ayrılıp 1951 yılında Amerikan yurttaşlığı aldığı güne kadar, onsekiz yıl boyunca siyasal haklardan mahrum, "yurtsuz" bir insan olarak yaşadı. Günter Gaus'un kendisiyle yaptığı röportajda, "kişsel tecrübe olmaksızın harhangi bir düşünce sürecinin mümkün olabileceğine inanamıyorum" diyen Arendt, kendi yaşamında devletsizliği ve mülteciliği tecrübe etmiş, yurttaş olmanın bir insan için ne anlama geldiğini bu tecrübe sayesinde öğrenmiştir. Düşünür, tabiyetsiz olduğu yıllar boyunca, kendi siyaset kuramının temellerini oluşturmuştur.

Hannah Arendt *Totalitarizmin Kaynakları Emperyalizm* adlı kitabının "Ulus-Devletin Yıkılışı ve İnsan Haklarınıın Sonu" başlıklı bölümünde, Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinin ve sonrasının, bir patlamanın öncesi ve sonrası gibi, çok net bir şekilde birbirinden ayrıldığını ifade eder. İnsanların tüm beklentilerini yitirdiği, geleceğe ait umutlarını kaybettiği, belirsizliğin hakim olduğu bir dönemdir.

> Tedirgin bir barışın hakim olduğu bin dokuz yüz yirmili yıllarda başlayan ve yayılan iç savaşlar bütün öncekilerden daha kanlı ve vahşi olmakla kalmadı, din

> savaşlarındaki daha mutlu seleflerinden farklı olarak, hiçbir yere kabul edilmeyen ve hiçbir yerde asimile olamayan göçmen gruplar yarattı (Arendt, 2018, s. 255-256).

Arendt'in deyimiyle, hiçbir yerde kabul edilmeyen ve hiçbir yerde asimile olamayan bu göçmen gruplardaki devletsiz ve yurtsuz insanlar, devredilemez diye tanımlanan "insan hakları"'nı yitirmişler ve Arendt'in tabiriyle "hak-sız" durumuna gelmişlerdi.

İnsanların hak-sızlaştırıldığı bu süreç nasıl başlamıştır? Bu noktada Fransız İhtilali'nin sonrasına kadar gitmek gerekmektedir. Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan milliyetçilik akımı ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Rusya, Osmanlı, Avusturya-Macaristan gibi çokuluslu imparatorlukların parçalanması ile, ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Yıkılan imparatorlukların ardından kurulan bu devletler, topraklarında yaşayan azınlık olan halklarla Azınlık Anlaşması imzalayarak özel düzenlemeler yapmıştır. Arendt yeni kurulan devletlerin bu durumdan hoşnutsuzluğunu şöyle ifade eder: "…azınlıklar denen üçüncü bir milliyetler grubu yaratıldı, böylelikle yeni devletlerin zaten çok fazla olan yükleri arasına bir de halkın bu bölümüyle ilgili özel düzenlemeler yapma sorunu eklendi" (Arendt, 2018, s. 261).

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan bu ulus-devlet sisteminde ulusal azınlıkların siyasi bağımsızlıkları olmamış azınlıkların sorunları yasal düzenlemelerle çözülememiştir. Devlet temsilcilerine göre azınlıkların, ya kendi özlerini kaybedip bulundukları ülkeye uyum sağlamaları ya da tasfiye edilmeleri gerekiyordu. "Böylelikle devletin yasaların bir aygıtı olmaktan çıkıp ulusun aygıtına dönüşmesi sürecinin tamamlandığını itiraf etmiş oldular ve devletsiz halkın ortaya çıkması, bunu pratikte de kanıtlayacak bir fırsatı vermiş oldu-; ulus, devleti fethetti" (Arendt, 2018, s. 269).

Arendt mülteci sorununu insan haklarıyla ve ulus-devletlerle ilişkili olarak ele alır. Arendt'e göre insan hakları, herşeyden önce bütün siyasi yönetimlerden bağımsız olduğu varsayıldığı için "devredilemez" olarak tanımlanmıştı; "fakat insanlar siyasi yönetimlerden yoksun kaldıklarında ve asgari haklarına geri çekilmeleri gerektiğinde, onları koruyacak hiçbir otoritenin ve onları garanti altına alacak hiçbir kurumun kalmadığı görülmüştü" (Arendt, 2018, s. 295). Arendt bu durumu bir paradoks olarak niteler:

> Çağdaş siyasi yaşamda, sadece en müreffeh ve uygar ülkelerin yurttaşlarının sahip olduğu "devredilemez" insan hakları konusunda ısrarlı olan iyi niyetli idealistlerin gayretleriyle bizzat hak-sız durumda olanlar arasında varolan uyuşmazlığın yarattığı acıklı ironiyle dolu bir başka paradoks daha yoktur (Arent, 2018, s. 275).

Gerçekten de Arendt'e hak vermemek elde değildir. Bugün de insan haklarının sözde bu kadar önemsendiği bir dönemde, sırf bir ülkenin yurttaşı olma haklarını kaybettikleri için neredeyse insan olma haklarını da yitiren insanların varlığı, yurttaş olmanın insan olmaktan daha öncelikli ve önemli olması bir paradokstur. Arendt yaşadığı çağın olaylarından edindiği tecrübe ile yerinden-yurdundan edilmiş insanların, haklarını güvence altına alacak bir devletin korumasından mahrum kaldıklarında insan haklarından da mahrum kaldıkları tespitini yapmıştır. Mültecilerin kendini yersiz-yurtsuz hissetmesi, kendini evinde hissedememesi kamusal bir dünyanın koruyuculuğundan mahrum kalmak anlamına gelmektedir:

> Ulusal haklardan yoksun bırakma, totaliter politikaların güçlü bir silahı haline geldi ve Avrupalı ulus devletlerin, ulusal olarak temin edilmiş hakları yitirmiş olan kimselerin insan haklarını garanti etmekte anayasal açıdan gösterdikleri kifayetsizlik, zalim yönetimlerin kendi değer ölçütlerini muarızlarına bile dayatmalarını mümkün kıldı (Arendt, 2018, s. 258).

Arendt'in bu belirlemelerini, İoanna Kuçuradi'nin insan hakları anlayışıyla bağlantılandırdığımızda, dolaylı yoldan korunan hakların yitirilmesinin beraberinde doğrudan korunan hakların da yitirilmesine neden olduğunu söyleyebiliriz. Kuçuradi'ye göre insan hakları "insanlar yaşarken ve insana özgü etkinlikler gerçekleştirirken, onlara dokunmayınız" diyor. Yaşama hakkı, düşünce özgürlüğü hakkı denilen doğrudan korunan haklar böyle haklardır. Dolaylı korunan haklar ise, belirli bir nitelikte olan yurttaşlık haklarıyla korunur. Fakat kişi, bir ülkenin yurttaşı olarak sahip olduğu dolaylı korunan haklarını kaybetmesi durumunda, bir insanın en temel hakkı olan haklarından da mahrum kalabilmektedir.

Kendisi de yaşamının uzun bir bölümünde mülteci olarak yaşamak zorunda kalan Arendt'e göre yurttaşlık bağının ortadan kalkması ile mülteci statüsüne geçen insanların tekrar insan haklarının söz konusu olabilmesi, ancak başka bir ülke tarafından kabul edilmeleri ile mümkün hale gelecektir. Yani, bütün yurttaşların eşit olduğu dolaylı korunan hakların kaybı, bütün insanların eşit olması gereken doğrudan korunan hakların da kaybına

yol açmaktadır. Özellikle Fransız İhtilali ile gelişen düşünceler sonrasında ortaya çıkan ulus devletlerin varlığı, bir ulusun yurttaşı olmayı, insan olmanın önüne koyar olmuştur. Bu durumda bir insan mülteci sıfatını aldığı andan itibaren, insan olmanın temel niteliği olan insan onurunu yitirmemiş olmasına rağmen insan haklarını yitirebilmektedir. Teoride insan olmak herhangi bir ülkenin yurttaşı olmaktan çok daha belirleyici olmasına rağmen, pratikte sadece üyesi olduğu siyasi topluluğu yitirmesi bir mültecinin insan onuruna yakışır muamele görme hakkının alınmasına yetmektedir. Mülteci yurtsuzdur ve günümüzün ulus devlet sisteminde bir insan eğer bir devletin yurttaşı değilse, sahip olduğu insan haklarından da yoksundur. Arendt konuya ilişkin görüşlerine şöyle devam eder:

> Konuyla ilgili temel mesele şudur: İnsanlık, milli ve devletler olarak örgütlendiği sürece, yurtsuz bir birey basitçe bir ülkeden atılmaz, ister yerli ister sonradan kabul edilmiş olsun, hiçbir devletin kabul etmek ya da yurttaşlığa almak yükümlülüğünü hissetmemesi nedeniyle, bütün ülkelerden atılır ki bunun pratik anlamı insanlıktan atıldığıdır. Yurttaşlıktan mahrum etmek, sonuç olarak insanlık suçları arasında sayılabilir (aktaran Young-Bruehl, 2012, s.438).

Arendt başka bir ülkeye iltica etme hakkının yazılı yasalarda yeri olmadığı için insan hakları ile aynı yazgıyı paylaştığını düşünmektedir. "İnsan Hakları da hiçbir zaman bir yasa haline gelememiş, ancak normal yasal kurumların yeterli olmadığı tekil ayrıksı durumlarda bir başvuru (mercii) olarak oldukça muğlak bir varlık kazanmıştır" (Arendt, 2018, s. 277).

Arendt ABD' ye gittikten sonra, 1943 yılında yazdığı "We Refugees" (Biz Mülteciler) başlıklı yazısında mülteci olma deneyimini şöyle paylaşmaktadır, "Evimizi kaybettik, yani günlük yaşamın aşinalığını. İşimizi kaybettik, yani bu dünyada bir işe yaradığımıza dair inancı. Dilimizi kaybettik, yani tepkilerin doğallığını, jestlerin basitliğini, duyguların serbestçe dışavurumunu" (Arendt, 1943). Bu sözleriyle Arendt, mülteci olmanın beraberinde getirdiği kayıplardan söz ederken aynı metinin daha sonraki bölümlerin de şöyle der:

> Yaşamın en yüksek iyilik ve ölümün en büyük ümitsizlik olduğuna inançla, ölümden daha beter dehşetlerin tanığı ve kurbanı olduk –yaşamdan daha yüksek bir ideal keşfetme imkanına sahip olamadan. Böylece ölüm bizim için dehşetini kaybetmiş olsa da, bir amaç için yaşamlarımızı riske atmayı ne istedik ne de becerebildik (Arendt, 1943).

Arendt, kendisi de mülteci durumuna düşmüş bir insan olarak, mültecilerin zaman zaman ölümden daha beter dehşetlerin tanığı ve kurbanı olabildiğini ifade ederek durumun vehametine, o gün için olduğu gibi bugün için de dikkatimizi çekmektedir. Hatta bu insanların bir bölümü, içinde bulundukları şartlara dayanamayarak, yaşamlarına son vermeyi seçmek durumunda kalmışlardır. Ancak Arendt'e göre intihar edenler hayata ve dünyaya küstahça meydan okuyan, kendilerinde bütün evreni öldürmeye çalışan çılgın isyankârlar değiller. Onlarınki ortadan kaybolmanın sakin ve mütevazi bir yoludur ve bu insanlar sanki kişisel problemleri için buldukları bu şiddetli çözümden ötürü özür diler gibidirler. Ancak, Arendt'in gözlemlerine göre, içinde bulundukları durumu kişisel problem olarak gördükleri için, neredeyse kimseyi rahatsız etmemek adına ölümü seçen bu insanlar, yanılmaktadırlar. Çünkü bu sorun, insan olan ve insan onurunun farkında olan herkesin sorunudur ve yersiz-yurtsuz kalan insanların insan haklarına sahip olması da yeryüzündeki bütün devletlerin ortak sorumluluğudur.

3.3. "Yeryüzünün Posası" Olarak Mülteciler

Hannah Arendt'in yaşadığı Yirminci Yüzyıl, savaşın ve şiddetin egemen olduğu milyonlarca insanın yurtsuz kaldığı bir dönemdi. Onun ifadesiyle mülteciler "…anayurtlarından ayrıldıklarında artık yurtsuzdular; devletlerini bıraktıklarında artık devletsizdiler; insan haklarından yoksun bırakıldıklarında artık haksızdılar; yeryüzünün posasıydılar" (Arent, 2018, s. 256). Yeryüzünün posası olmak, yeryüzünün istenmeyeni, artığı olmak insan onurunu rencide eden ve o dönemde insanların yaşama hakları da dahil en temel haklarını ellerinden alan bir durum yaratmıştır. Ancak bugün de, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra olduğu gibi, zorla yerinden edilmiş milyonlarca insanın yaşadığı bir dönemdeyiz. Çağımızda yaşanan savaşlar yüzbinlerce insanı yersiz-yurtsuz bırakırken pek çok insan hakları ihlaline de sebep olmaktadır.

Suriyeli mülteci krizi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan en büyük mülteci krizidir. Türkiye tarihi ve coğrafi konumundan dolayı her zaman mülteci hareketlerinin merkezinde yer almaktadır. UNCHR 2019 yıllık raporunda, yıl sonu itibarıyla dünyada 79 milyon 500 bin kişinin yerinden edildiği açıklamıştır. UNCHR'a göre bu veri dünya çapındaki mülteci ve göçmen sayısı açısından bir rekordur. 11. Birleşmiş Mlletler

Mülteciler Yüksek Komiseri Flippo Grand,i 12 Mart 2021 tarihinde yaptığı açıklamada şöyle demektedir:

> 10 yıldır süren Suriye krizi, hayal bile edilemeyecek kadar acı ve ızdıraba yol açtı. Dünya Suriyelileri yüzüstü bıraktı. Modern zamanların en büyük mülteci krizlerinden birine müdahalede öncülük eden BM Mülteciler Yüksek Komiserliği olarak, bu yıldönümünü ağır bir hüzünle anıyorum. Dünya liderleri için bu yıldönümü, on yıllık ölüm, yıkım ve yerinden edilmenin onların gözü önünde gerçekleştiğinin açık ve ezici bir hatırlatmasıdır (unhcr.org).

Grandi'nin bu açıklamasında yer verdiği, dünyanın Suriyeliler'i yüzüstü bırakması durumu, Hannah Arendt'in "yeryüzünün posası" ifadesiyle örtüşmektedir. Onlar, dünya tarafından istenmeyen, dünyanın artığı ve posası muamelesi gören insanlara dönüşmüşlerdir. Öncelikle her mülteci başka ülkelere güvenli sığınma hakkına sahiptir. Fakat insan haklarına dayalı sistemlerin olmaması nedeniyle, sığınmak istedikleri ülkelerin duvarları ve tel örgülerinin yanı sıra insanlık dışı muamelelerle de karşılaşmaktadırlar. Bugün ne yazık ki mültecilerin ötekileştirildiği ve kimse tarafından sahiplenilmediği bir dünyada yaşamaktayız. Diğer insanlar tarafından öteki olarak nitelendirilen insanların durumunu "İnsandışılaştırılan Lanetliler" başlıklı yazısında kaleme alan Bergen Coşkun Özüaydın "Ötekinin talebine, kişiliğini ilan etme ihtiyacına verilen cevap, onu insan olarak görmeyiştir" diye ifade etmiş ve "İnsanların yüzünün silinmesi beraberinde "herşey yapılabilir" ilkesine göre hareket etme özgürlüğünü getirdiğinde de, kendi gözlerinde yüzleri silen insanların, yüzü silinenlere yapabileceklerinin sınırlarını tahmin etmek son derece ürkütücüdür (Özüaydın, 2019, s. 4) demiştir. Günümüzde yaşanan pek çok olay da bunu doğrular niteliktedir. 4 Aralık 2020 tarihli bir haberde, Ege Denizinde Yunan askerlerinin, çocukların da içinde bulunduğu mültecileri taşıyan botu batırmak için her yolu denediklerini yazmaktadır (Hürriyet Gazetesi). Yunan askerlerinin bu gayriinsani davranışlarını, o bölgede görev yapan NATO unsurlarının da bulunduğu alanda gerçekleştirmesine ise özellikle dikkat çekilmektedir. Mülteciler, göz göre göre ölüme gönderilmekte ve bu durumu düzeltmek için de hiçkimse ve hiçbir devlet harekete geçmemektedir. Bir yandan en temel insan hakkının yaşam hakkı olduğunu kabul eden devletler, bir yandan da devlet politikaları gereği mültecilerin insan haklarını hiçe sayan ve insan onurunu ayaklar altına alan böyle eylemlerde bulunabilmektedir. Oysa bu konu devletler ötesi bir soruna işaret etmektedir. Bu insanların, insan haklarının ve insan onurlarının korunması gerekmektedir. Bu noktada yine BMMYK'ye bakacak olursak:

> BMMYK'nin tüzüğünün odak noktası korumaktır. Korumak, en basit şekliyle, etkilenen insanların en temel haklarının yenilenmesi sorumluluğudur; en azından yaşama hakkı, işkence ya da ayrımcılığa maruz kalmamaları, insan onuruna ve ailelerinin korunmasına saygıyı sağlamaktır. Korumak, aynı zamanda bu haklar ve diğer haklardan makul bir şekilde faydalanmak için söz konusu sorunlara kalıcı çözümler beklerken etkin ortamı da yaratmaktır (unhcr.org).

BMMYK 1951 sözleşmesi ve 1967 protokolü mültecilerin koruyucusudur, ancak tek başına yeterli değildir. Mültecileri korumak, öncelikle 1951 sözleşmesini imzalayan bütün devletlerin sorumluluğundadır. Fakat, devletlerin göç politikaları, insan haklarından daha önemli sayıldığında, mültecilere yeryüzünün posası sıfatıyla bakılmaya devam edilecektir. Devletler politikaları belirlenirken insan hakları temel alınmadığı ve hukuk kuralları oluşturulurken insan hakları öncül olarak kabul edilmediği için, mültecilerin ve daha pek çoklarının hakları ihlal edilmektedir. Burada, İoanna Kuçuradi'nin bir devlette insan haklarının, hukuk kuralları oluşturulurken ancak insan hakları öncül alındığı takdirde korunacağı düşüncesini hatırlatmak yararlı olacaktır. Yoksa herhangi bir devletin imzaladığı şu ya da bu sözleşme, hakların korunması için yeterli olmayacaktır.

Savaş başta olmak üzere ülkelerindeki yokluk, terör ve iç çatışmalardan kaçmak zorunda kalan kadın, çocuk ve erkek milyonlarca insan insanca bir hayata kavuşabilmek için hayatlarını tehlikeye atmaktadırlar. Bir insanlık dramı yaşayan mülteciler, yaşadıkları olumsuz koşullar nedeniyle ve daha iyi bir yaşamın hayali ile yasal olmayan yollarla başka ülkelere geçmeye çalışmaktadır. Bu durum karşısında çoğu gelişmiş ülke, sınırlara dayanan mülteciler için etten duvarlar örmeyi siyaset olarak benimsemiş durumdadır. Devletlerin göç politikaları, insan onuruna ve insan haklarına üstün gelmektedir.

Mülteciler zulme uğrayacağından korktuğu için, daha insanca bir yaşam hayali ile ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve yazılı belgelere baktığımızda elinde "insan onuru" ndan başka hiçbir güvencesi olmayan insanlardır, ama doğuştan sahip oldukları ve diğer insanlarla eşit oldukları insan onuru, ne yazık ki pratikte onlara bu güvenceyi sağlayamamaktadır. Tamamen korumasız bir şekilde, bir bilinmeze doğru yola çıkan bu insanların çoğu daha insanca yaşamak için çıktıkları bu yolda, ya kötü yaşam şartları yüzünden ya da denizlerde boğularak yaşamlarını kaybetmekte ya da sevdiklerinin ölümüne şahit olmaktadırlar.

Ancak bu kişilerin trajedisi sadece yolculuklarıyla sınırlı kalmamaktadır. Mülteciler gittikleri ülkelerde, yeni bir hayat kurmak ve toplumsal olarak kabul görmek ihtiyacı içerisindedirler. Fakat kabul görmek bir yana, gittikleri ülkelerde birçok sorunun kaynağı olarak görülmektedirler. Koruma arayışı ile sığındıkları ülkeler tarafından mülteci kamplarına yerleştirilenler zor bir yaşam mücadelesi vermek zorunda kalmaktadırlar. Cumhuriyet Gazetesi'nde 27 Ekim 2019 "Ne Zordur Göçmen Olmak" başlıklı bir haberde, kapasitesinin çok üzerinde, 12 binden fazla kişinin barındığı Midilli Adası'ndaki Moria mülteci kampında çıkan yangında bir kadın ve bir çocuğun yaşamını yitirdiği ve iki hafta sonra, Sisam (Samos) Adası'ndaki Vathy mülteci kampında da yangın çıkmasının ardından hükümetin, sığınmacıların bir bölümünü kamplardan anakaraya göndermek için girişimde bulunduğu yazmaktadır. Yunan basınında yer alan haberlere göre, Sisam'daki kamptan anakaraya transfer edilen yaklaşık 400 mülteci, otobüslerle Selanik'in kuzeydoğusundaki Vrasna köyüne gönderilmiş, ancak köye yaklaştıklarında, yollarını tıkayan protestocularla karşılaşmışlardır. Bölgedeki otelcilerin mültecileri konuk etmeyi kabul etmemesi ve olayların büyümesinin ardından, çevik kuvvet birimlerinin devreye girmesiyle otobüsler Evia Adası'na gönderilmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, s. 8). Bu örnekte olduğu gibi mülteciler, sadece doğuştan hakları olan herkesinki kadar insanca bir yaşamı arzu ederken, hiçbir yerde istenmemektedirler. Tüm bu yaşananlar insanın değerinin harcanmasına neden olmaktadır.

Mülteciler yasal mevzuatın yetersizliği, medyada mültecilerin olumsuz gösterilmesi gibi nedenler yüzünden sığındıkları ülkelerin yurttaşları tarafından dışlanmaktadırlar. Bu nedenle de, mültecilerin büyük bir bölümü sığındıkları ülkelerde kayıt dışı sektörlerde, çok az ücretlerle ve zor şartlar altında çalışmaktadırlar. Ayrıca, dünyadaki mültecilerin yarısından çoğunu çocuklar oluşturmaktadır ve bu da beraberinde mülteci çocukların hak ihlallerini getirmektedir. Yaşamlarının tehlikede olması, ailelerinden uzakta olmaları ve her türlü ihmal ve istismara açık olmalarının yanı sıra mülteci çocuklarla ilgili olarak en önemli hak ihallerinden biri de eğitim hakkından mahrum kalmalarıdır. Çocuklar toplumsal uyum sorunları ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle okula gidemeyerek eğitim hakkına ulaşamamaktadırlar. Kadınlar tacize, tecavüze uğramakta, istismar edilmektedirler. Yaşamlarını devam ettirebilmek için gerekli olan sağlıklı ve yeterli gıdayı bulamamaktadırlar. Mülteciler hukuki haklarını tam olarak bilmediklerinden, sınır dışı edilme korkusuyla hiçbir haklarını yasal olarak

arayamamaktadırlar. Toplum gözünde yabancı, misafir, düşman gibi bir tehdit olarak görülmektedirler. Bundan dolayı ötekileştirilmekte, fiziksel ve ırkçı saldırılara maruz kalmaktadırlar. Bu zor yaşam koşullarında insanların insanca yaşaması ve hayata katılması mümkün olmamaktadır. Bu yaşananlar ise "bizi hukuksal kişinin ortadan silindiği ve insanın bütün haklarından arındırılarak "insanlıktan çıkarıldığı" bir dünyanın mümkün olabileceği ürkütücü gerçeğiyle yüz yüze bırakır (Berktay, 2016, s. 100). Böylece ulus-devlet sisteminde, insanların güya kutsal ve ellerinden alınamaz olan temel hakları, bir devletin yurttaşına ait haklar biçiminden çıktıkları anda ortaya korumasız kalmış ve gerçekliklerini yitirmiştir (Agamben, 2013, s. 153).

Mülteciler ülkelerinden çıkmak zorunda kalınca diğer insanların gözünde insan olmaktan da çıkmışlar mıdır? Karşısında bulunan gubun ya da insanın durumunu doğru değerlendirememek "insanın değeri" bilgisine sahip olmamaktan kaynaklanmaktadır. İnsanın değeri bilgisine sahip olmayan kişiler dışlayıcı ve ötekilleştirici bir tavır takınırlar, birilerini "bizden" diye yanına alır, diğerlerini dışlarlar. Dünyada mültecilere karşı olumsuz tutumların olması, yabancı korkusuyla ayrımcılığa sebep olan olaylar yaşanmasına neden olmaktadır.

> Kendisiyle aynı olmayanı dışlayan, en çok kendisini insan olarak ve diğer insanları kendinden farklı olanları, insana benzeyen ama insan olmayan varlıklar olarak gören bu anlayış, insandışılaştırma, kimlerin yeryüzünün lanetlileri, kimlerin efendileri olduğuna karar vererek, kimilerine sanki lanetliymişlercesine davranılmasına neden olmakta ve yeni lanetliler yaratan bu anlayışın kendisi çağımızın en büyük lanetlilerinden biri olarak karşımızda durmaktadır (Özüaydın, 2019, s. 5).

Tüm dünyada koronavirüs salgını nedeniyle hayat şartları zorlaşırken, mültecilerin sorunlarının daha da derinleştiği görülmektedir. İçinde yaşadığımız pandemi döneminde devletler kendi yurttaşlarını korumak adına mültecilere karşı sert tedbirler almaya yönelmiş ve mülteciler bu dönemde de en çok hak ihlal edilen grup olmuştur. BMMYK tarafından 7 Temmuz 2021 tarihinde yayımlanan Basın Bildirisi'nde mültecilerin sağlık konusunda yaşadığı zorlukların COVID-19 döneminde daha yüksek seviyelerde olduğu, psikolojik sıkıntılar ve yetersiz beslenmenin, mültecilerin sağlığı açısından tehditler oluşturduğu, ayrıca sıtma hastalığının, 2020 yılında da mülteciler arasında görülen en yaygın hastalık olduğu belirtilmiştir.

Basın bildirisinde, kliniklerdeki kalabalığı azaltmak ve mülteci toplulukları bilgilendirmek için çalıştıklarını açıklayan UNHCR Dayanıklılık ve Çözümler Birimi Direktörü Sajjad Malik, "…pandeminin ikinci yılındayken sağlık hizmetlerini yürütülebilmesi için finansman sağlanması gerektiğini, ancak bunun, diğer temel sağlık hizmetlerine erişimi sürdürme pahasına olmaması gerektiğini, mültecilerin – tıpkı herkes gibi – mümkün olan en fazla şekilde fiziksel sağlık ve ruh sağlığı haklarından yararlanabilmelerini sağlamak için çok daha büyük bir yatırıma ihtiyaç olduğunu" (unhcr.org) ifade etmiştir.

3.4. Mültecilik ve İnsan Hakları

Mültecilikle ilgili en yaygın tanımı, tezde daha önce de belirtilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü'nde buluruz. Bu protokolde her ne kadar mültecilerin hukuki statüsü ayrıntılı olarak ele alınmış olsa da, mültecilik kavramını insan hakları ve insan onuru açısından değerlendirmek için farklı metinlerle birarada ele almak gerekmektedir. Hannah Arendt'in daha önce sözü edilen "Biz Mülteciler" yazısı ve Giorgo Agamben'in Hannah Arendt'in metnini referans alarak yazdığı ve yine aynı adı vererek "Biz Mülteciler" başlığını kullandığı metin, insan hakları açısından değerlendirilmesi gereken metinlerdir. Agamben, "Arendt'in 1943 yılındaki yazısıyla, kendisininde de içinde yaşadığı vatansız mültecilik durumunu, mülteciliği yeni bir tarihsel durumun paradigması olarak sunmak üzere tersine çevirdiğini ifade eder" (Agamben, 2009, s. 1). Gerçekten de Arendt, mültecilikten o zamana kadar kullanılan anlamından farklı bir şey anlar ve bunu metnin hemen başlangıcında belirtir.

Arendt, mülteci kavramını, o zamana dek kavrama yüklenen anlamdan dolayı reddeder ve kavrama yeni bir anlam yükler. Mülteciler, keyfi olarak ya da siyasi görüşlerinden dolayı değil, zorunluluk sonucu vatanlarından ayrılmış insanlardır. Onlar, insan onurları ve başta yaşam hakları olmak üzere, insan hakları tehlikeye girdiği için başka ülkelere giden "yeni gelen" kişilerdir.

Mültecilerin korunması, insan haklarının korunması bağlamında ele alınması gereken bir konudur. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temel insan haklarının korunması yanında, mültecilerin korunması içinde önemli bir belgedir. Mülteciler, uluslararası insan hakları kapsamında ifade edilen tüm hak ve özgürlüklere sahiptirler.

1991-2000 yılları arasında BM Mülteciler Yüksek Komiseri olarak görev yapan Sadako Ogata "Mülteci sorunu, tüm devletlere ve insanlara, insan haklarına olan bağlılıklarını sınayacakları bir sınav olarak sunulmalıdır" (BMİHYK, s.4) demiştir. Devletlerin insan haklarına duyduğu saygı, mültecilerin yaşadıkları sorunların çözümü için gerekli olan bir koşuldur.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin yapmış olduğu açıklamalara göre 2018 yılı sonu itibariyle,

> -Baskı, zulüm, çatışmalar ve yaygın şiddet olayları sonucunda Dünya genelinde 7.8 milyon kişi yerlerini terk etmek zorunda kalmıştır.
>
> -25.4 milyon mülteci, BMMYK ve UNWRA'ya kayıtlı olup, 3.5 milyon kişi sığınma talebinde bulunmuştur. 41.3 milyon kişi kendi ülkesi içinde yerlerini terk etmiştir.
>
> -Asya-Pasifik Bölgesi'nde 4.214.600, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da 2.7 milyon, Amerika Bölgesi'nde 643.200 mülteci bulunmaktadır.
>
> -2017 yılında toplam 12.6 milyon Suriyeli evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Suriyeli mültecilerin şu n 6.3 milyon civarındadır. Sığınmacıların sayısı 146.700, ülke içinde yerlerini terk edenlerin sayısı ise 6.2 milyon olarak tespit edilmiştir.
>
> -Afgan mültecilerin sayısı 2.7 milyon olup bu 93 ülkeye dağılmıştır. Güney Sudanlıların sayısı 2.3 milyona ulaşmıştır. Myanmar'ı terk edenlerin sayısı 1.1 milyondur. Somalilerin sayısı 986.440'dır.
>
> -Rakhine Eyaleti'nde Myanmar'dan gelen yaklaşık 1 milyon Rohingyalı vatansız bulunmaktadır (Odman; 2020, s. 70).

Mülteciler ve ülkesinden yerinden edilmiş insanların asgari hakları karşısında kalınan kayıtsızlık, mülteciler ile insan hakları kavramları arasındaki sorunun başlıca nedenidir. BMİHYK'de günümüzdeki mülteci hareketlerinin engellenmesinde ve mültecilerin sorunlarının çözülmesinde, insan haklarının güvence altında olmasını "gerekli bir koşul" olarak şart koşmaktadır (BMİHYK, s.4). Uluslararası hukukta mülteci haklarının korunduğunu düşünmemizi sağlayan sözleşmeler olmasına rağmen, devletler güvenlik gerkçesi ile buna aykırı politikalar yürütmektedir. Dünyanın bütün devletlerini ilgilendiren ve giderek artan mülteci meselesi yanlış politikalar nedeniyle, insan hakları ihlallerinin yaşanmasına neden olmaktadır. "Bugün insanlık olarak karşılaştığımız, çeşitli insan haklarını çiğneme durumları, bütün kavram ve ilkelerimizi

insan haklarıyla ilgili olarak gözden geçirmeyi ve aydınlatmayı zorunlu kılıyor" (Kuçuradi, 2016, s.9).

BÖLÜM 4. HAKLARA SAHİP OLMA HAKKI

4.1. Mültecilik Bağlamında Hak Kavramı

20. yüzyılın en önemli siyaset kuramcılarından biri olan Arendt, "*Totalitarizmin Kaynakları*" kitabında, haklara sahip olma hakkından söz eder ve bir örgütlü topluluğun üyesi olma hakkının varlığını, ancak yeni küresel siyasi durum yüzünden bu hakları yitirmiş ve bir daha kazanamayan milyonlarca insan ortaya çıktığında fark etmeye başladık" (Arendt, 2018, s. 304) diye ifade eder. Böylece, Arendt "haklara sahip olma hakkı" kavramını akademik literatüre kazandırmış olur. İki büyük Dünya Savaşının ardından ortaya çıkan ulus devletler yönetiminde azınlık olarak görülüp ulusun dışına itilen ve bir ülkenin yurttaşı olmayan insanların, insanlığın da dışına atıldığını gözler önüne sermiştir. Günümüzde mültecilerin yaşadığı durumu Hannah Arendt'in ortaya koyduğu "haklara sahip olma hakkı" kavramı ile anlamaya çalışmak için "hak" kavramının açıklığa kavuşturulması, sözü edilen ve sahip olunması gereken hakların neler olduğunun anlaşılması ve korunması açısından önem taşımaktadır. Bunun için insan hakları ve yurttaş hakları konuları incelenerek, mültecilerin haklara sahip olma hakkı üzerinde durulacaktır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğünde "hak" adalet, adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç olarak tanımlanmaktadır. Almanca'da Interesse olan kelime Türkçeye menfaat şeklinde çevrilmiş ve hak da "hukuk ile korunan menfaattir" şeklinde ifade edilir olmuştur. Böylece hukukta "hak" kelimesi, kişilerin hukuk düzeni tarafından korunmaya değer bulunmuş menfaatlerini ifade eder.

Bu tanımdaki menfaat -çıkar- terimini sorunlu bulan Kuçuradi'ye göre, çıkar söz konusu olduğunda, kişiler hak ettiklerinden fazlasını alırlar ve bu da bir başkasından onun hakkı olan bir şeyin eksilmesi anlamına gelir. "Hak" ile "çıkar/menfaat" ın dikkatle birbirinden ayrılması gerekir. Kuçuradi şu soruyu sorar: Bir şeyin birinin "hakkı" olduğunu iddia ettiğimiz zaman, ne kastediyoruz? Ve şöyle cevaplar: Onun yoksun bırakıldığı ve ona muhakkak verilmesi gereken bir şeyi kastediyoruz (Kuçuradi, Cumhuriyet Gazetesi, 12 Şubat 2021).

İşte bütün insanlara muhakkak verilmesi gereken, ellerinden alındığında yoksun kaldıkları en önemli haklar da insan haklarıdır. Mülteciler söz konusu olduğunda ise, Kuçuradi'nin "yoksun bırakılma" ifadesi, daha da anlaşılır hale gelmektedir. O halde, bir şeyden yoksun bırakıldığını düşündüğümüz insanların, yoksun bırakıldıkları o şeyin, gerçekten yoksunluk olup olmadığına, yani yoksun bırakıldıkları şeyin bir hak olup olmadığına nasıl karar verebiliriz? Kuçuradi'nin cevabı şöyledir:

> a) bir kişinin belirli bir anda s a h i p o l d u ğ u şeylere, b) başka birinin aynı anda yine s a h i p o l d u ğ u şeylere bakıyor ve bunları c) değer verdiğimiz üçüncü bir şey açısından karşılaştırıyoruz. Birinin sahip olduğu ve durumunu daha "iyi" yapan –diğer kişiye göre olanaklarının daha fazla olmasını sağlayan- ve diğer kişinin de sahip olması gerektiğini düşündüğümüz bir şey açısından yapıyoruz bu karşılaştırmayı (Kuçuradi, 2016, s. 30).

Günümüzde mültecilerin yaşadığı sorun da aslında tam olarak budur, bu insanların durumu bir "hak" meselesi olarak görülmemektedir. Ev sahibi konumundaki devletler mültecileri kendi ülkelerine gelen "misafir", "sığınmacı" olarak görerek "geçici koruma" altına almaktadırlar. Böylelikle "haklara sahip olma hakkı" yerine mültecilerin bahtına devletler tarafından bahşedilen bir "lütuf" düşmektedir. Haklara sahip olma hakkı diye bir hakkın varolduğu ve bu hakkın insanın olanaklarının gelişmesini sağlayan en önemli unsur olduğu bütün devletlerce kabul edilmelidir. Her insanın bir örgütlü topluluğun üyesi olarak yaşama, kamusal hayata katılma hakkı vardır ve bu "hak" terimi olması gerekeni ifade etmektedir.

4.2. İnsan Hakları ve Yurttaş Hakları Ayrımı

Temelleri çok daha önceden atılmış olsa da, belirgin şekilde ilk kez 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesinde karşılaştığımız insan hakları anlayışına göre, herkesin sırf insan olmaktan kaynaklanan, doğuştan sahip olduğu vazgeçilmez ve devredilmez birtakım haklar söz konusudur. Devletler yurttaş olsun ya da olmasın egemenlik yetkisi altındaki her insan için bu hakları tanımak, korumak ve geliştirmek zorundadır. Bu haklar bağışlanan şeyler ya da lütuf değil, muhakkak verilmesi gerekenlerdir. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 15. maddesinde de hiç kimsenin keyfi olarak yurttaşlıktan çıkarılamayacağı belirtilmektedir. Arendt bir kişinin yurttaşlığını kaybetme durumunu neredeyse tüm haklarını yitirmeye eşdeğer görmüştür. Yurttaşlık bağıyla bağlı olduğu ülkesini terketmek zorunda kalan kişi insan haklarından da yoksun

kalmaktadır. İnsan hakları dediğimiz hakların "yurttaş" olan ve olmayan kişiler arasında farklılık göstermesi en temel sorundur. İnsan haklarının insan olan herkes için geçerli olduğu iddia edilse de, günümüz modern devletlerinde çoğu zaman devletin yurttaşlarına sunduğu haklar olarak düşünülmektedir. İşte bu nedenle, Arendt'in deyimiyle yurtlarını yitirmenin yanı sıra hak-sızların içinde bulunduğu en büyük felaket, artık siyasi bir topluğun üyeleri olmamalarıdır (Arendt, 2018, s. 299). Kişinin kamusal alanda yer almaması Arendt'e göre en büyük felaketlerden biridir çünkü kamusal alan, insanların meseleler hakkında fikrini açıkca söyleyerek, fikir ayrılıkları konusunda ikna yoluyla anlaşarak bir kanaat oluşturmalarını sağlayan bir alandır ve insanlar bundan yoksun kalmaktadır. Politika ve özgürlüğün aynı şey olduğunu söyleyen Arendt, yurttaşlığın kamusal alanda bir araya gelerek ortak bir amaca ulaşmak için eylemek olduğunu ve insanların bu eylem içinde kendilerini ortaya koyarak bir kimlik kazandıklarını söyler. Bu anlamda yurttaşlığın kaybeden, kimliğini hatta insanlığını kaybetmiş durumdadır. Arendt'in belirlemelerine göre en az herkes kadar haklara sahip olma hakkı olan mülteciler, yurttaşlık statülerini kaybettiklerinde sadece yurttaşlık haklarını değil, tüm haklarını yitirirler.

Ulus-devlet anlayışında, insanların sadece insan oldukları için sahip oldukları haklar bile insan oldukları için değil, yurttaş oldukları için sahip oldukları haklar olarak tanımlanmaktadır. "Bu anlayışa göre mülteci statüsündeki insanların insan haklarından bahsetmek ise neredeyse mümkün değildir" (Bozbeyoğlu, 2015, s. 63). Arendt, mültecilerin haklarının "insan hakları" olarak değil "yurttaş hakları" olarak düşünüldüğünü ve bir devletin yurttaşı olmayan insanların, hem yurttaşlık haklarından hem de insan haklarından mahrum olduklarını belirtmiştir. Arendt'e göre "…artık hiçbir hükümran devletin yurttaşı olmayan insanlar ortaya çıktığında, devredilemez olduğu varsayılan insan haklarının anayasaları insan haklarına dayanan ülkelerde bile uygulanabilir olmadığı görülmüştür (Arendt, 2018, s. 298). Arendt'in "hak-sızlar" olarak nitelediği mülteciler, haklardan yoksun olarak önce yurtlarını yitirmişlerdir, hiçbir ülkenin yurttaşı olmayan insanlar, insan olmak dışında bütün haklarından mahrum bırakılmışlardır.

Arendt yorumcusu olan Fatmagül Berktay, "*Dünyayı Bugünde Sevmek*" adlı kitabının "Yaşayan Cesetleri"in Mekânı bölümünde bu durumu şöyle ifade eder:

> Arendt'e göre, Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin "ilan ettiği" ama hiçbir zaman politik olarak güvence altına alınmayan ya da felsefi olarak yerleştirilmeyen "insan hakları"nın başarısızlığa uğraması, insanların sonunda, Primo Levi'nin sözünü ettiği "yaşayan cesetlere" dönüştürüldüğü süreci başlatır, çünkü ilk aşama hukuksal kişiliğin yok edilmesidir ve çeşitli kategorilerdeki insanların (Yahudiler, çingeneler, eşcinseller, komünistler, vb.) hukukun korumasının dışına çıkarılmasıyla gerçekleşir. Bir insanın haklarının yok edilmesi, ondaki hukuksal kişinin öldürülmesi, ona tamamen tahakküm edebilmenin ön koşuludur (Berktay, 2016, s. 98).

Mülteciler yaşamları tehlikede olduğu için, ülkesini terk etmek zorunda kalan insanlardır ve en temel insan hakkı olan sığınma hakkına sahiptirler. Arendt'in "haksızlar" olarak nitelediği mültecilerin "…ilk yitirdikleri şey, yurtları oldu; bunun anlamı, içine doğdukları ve dünya üzerinde kendileri için belli ve ayrı bir yer oluşturdukları bütün bir toplumsal dokunun yitirilmesi demekti" (Arendt, 2018, s. 298). İnsanın kendisini ait hissettiği, içine doğduğu toplumu yitirmesi, toplumsal bağlarının kopması insan yaşamını zorlaştırmıştır. Arendt'e göre mülteciler için "…ikinci kayıp, siyasi bir yönetimin korumasını yitirmeleri oldu; bu da, sadece kendi ülkelerinde değil bütün ülkelerde yasal konumlarını yitirmeleri anlamına geliyordu" (Arendt, 2018,, s.299). İnsanın siyasi bir toplulukla olan bağına dikkati çeken Arendt için eğer bir kişi siyasi bir yönetimin korumasını kaybederse başka ülkelerin inisyatifine, merhametine terk edilmektedir. Mültecilerin içinde bulunduğu durumu bir felaket olarak nitelendiren Arendt'e göre zor olan artık bir topluluğun üyesi olmamaktır. Kamusal alandan ve kanaat oluşturma hakkından yoksun kalan kişilerin durumunu şöyle ifade etmektedir: "Kötü durumda olmalarının nedeni, yasalar karşısında eşit olmamaları değil, onlar için bir yasanın varolmamasıdır" (Arendt, 2018, s. 302). Arendt'e göre kişilerin bir siyasi topluluğa üye olmaları, kamusal alanda kendilerini ifade edebilmeleri son derece önemlidir. "Siyasi yaşamımız örgütlenme yoluyla eşitliği gerçekleştirebileceğimiz bir varsayımına dayanmaktadır; çünkü insan, eşitleriyle, yalnızca eşitleriyle birlikte müşterek bir dünyada eyleyebilir, onu değiştirebilir ve kurabilir" (Arendt, 2018, s. 312). Başka devletlerin, yardım kuruluşlarının mültecilerin yaşamlarını devam ettirebilmesi için sağladığı birtakım desteklerin de yeterli olmadığını savunan düşünür, "…yaşamları, haktan ötürü değil, merhametten dolayı uzamaktadır; çünkü ulusları onları beslemeye mecbur edebilecek hiçbir yasa yoktur" (Arendt, 2018, s. 303) demektedir.

4.3. Mültecilik ve Haklara Sahip Olma Hakkı

Arendt'in "haklara sahip olma hakkı" tanımlaması, özellikle mülteci krizi söz konusu olduğunda son derece önemli bir konudur. Günümüz siyasi söylemlerinde insan hakları bu kadar gündemde olmasına rağmen, mültecilerin "haklara sahip olma hakkı"ndan yoksun olması insanlık için endişe verici bir durumdur. İnsan hak ve hürriyetlerine dokunulmama hakkını "insan" oluşundan alır. Bu nedenle, insanın doğuştan sahip olduğu insan olma onurunu herhangi bir kişinin veya otoritenin alma hakkı veya yetkisi yoktur. İvedilikle bir çözüm bekleyen mülteci krizinin üstesinden gelmek için kendisi de mülteci olarak yaşamış, siyaset felsefesinin en önemli isimlerinden biri olan Arendt'in bu konudaki değerlendirmeleri önem arzetmektedir.

Kamusal alanın önemini hemen her eserinde vurgulayan düşünüre göre kamusal alan, ortak bir dünyayı ifade eder. Arendt'e göre hepimiz için ortak olan bu dünyada birarada yaşamak, özünde şu anlama gelir: "Şeylerden oluşan bir dünya, çevresinde oturmak olanlar tarafıından müşterek olarak sahiplenilmekte olan bir masa gibidir, ara-da (In-between) olan her şey gibi bu dünyada insanları hem birbirine bağlar hem de ayırır" (Arendt, 2018, s. 33). Bu ortak dünyada her bir kişinin kendini koruyarak yer alabilmesi, karşılıklı konuşabilmesi, farklılıklarımızın da benzerliklerimizin de görünmesi ve insanlarla insanca karşılaşması gerekmektedir. Çünkü bir insanın eyleme ve konuşarak kendini ifade etme olanağını elinden almak, onu kamusal alanın dışında bırakmaktır. Günümüzde de kamusal alanın dışına itilen mültecilerin acıları ve yaşadığı haksızlıklar görünmemektedir. Eylemlerden yoksun bırakılan, insanlıktan da yoksun bırakılmaktadır. Kişilerin insanlıklarını ortaya koyabilmek için eylem imkânlarının olması gerekmektedir. Bu olanaklar, kişinin elinden alındığında, onun kendini gerçekleştirmesi engellenmiş demektir. Ancak bu olanakların gerçekleştiği bir dünya, insana ve insan onuruna yakışır bir dünya olacaktır.

Arendt, insanlık tarihinde yaşanan iki büyük Dünya Savaşının, Avrupa'da ulus-devletlerin ve totaliterliğin ortaya çıkmasına sebep olduğunu ifade eder. Totaliter bir yapılanmanın olduğu ülkelerde insanların bireysel hak ve özgürlüklerinin korunması mümkün olmamaktadır. Arendt'e göre, "totaliter sistemin insan yaşamına karşı takındığı saygısız tutum ve neticede insanlara "fuzuli" varlıklar biçimindeki muamelesi, milyonlarca insanın "uyruksuz" olarak görülmesiyle "hakka sahip olma hakkı"nın reddedilmesiyle başlamıştır" (Benhabib, 2018, s. 60). Ulus devletlerde hak sahibi olmak

yurttaşların hakları olarak anlaşılmakta ve bir devletin yurttaşı olmayan, tek kimliği "insan" olanlar "hak"lardan da mahrum kalmaktadır. Bu anlayışa göre, devletsiz insanların haklarını savunabilmesi için insan olmaları yeterli değil, yurttaş olmaları gerekmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra insan hakları ile ilgili atılan adımlar ve uluslararası sözleşmeler olmasına rağmen günümüzde de bir ülkeye vatandışlık bağı ile bağlı olmayan kişiler insan haklarından da mahrum kalabilmektedir.

Bireyin hak sahibi bir kişi olması, yaşadığı toplum tarafından kabul görmesine bağlıdır. "Kişinin "bir üye olarak görülmesi gerekliliği"ne ilişkin talebin muhatabı kimlerdir? Arendt'in cevabı açıktır: insanlığın kendisi" (Benhabib, 2018, s. 67). Ortak paydamız olan insan oluşumuz bizi birbirimizden ayıran ırksal, kültürel, dinsel, dilsel farklılıklarımız üzerinden ayrışmak değil, "insan" olmamız aynılığından birleşmemizi gerektirmektedir. İnsanların önce insan olduğu düşüncesine dayanan insan hakları, Arendt'e göre, haklara sahip olma hakkının ancak "insanlık tarafından" garanti altına alınabileceği söylenebilir. Bunun mümkün olup olmayacağını ise bizim kararlarımız gösterecektir.

Bu bölümü Benhabib'in şu sözleriyle bitirmek yerinde olacaktır.

> Dünyanın en gelişmiş hak rejimlerinden birinde bile, mülteciler ve sığınma hakkı arayanlar kendilerini hala yarı-suçlu statüsünde buluyorlar. Sahip oldukları insan hakları kısıtlanıyor; herhangi bir sivil ve politik katılım temsil hakkına sahip değiller. Kozmopolit adaletin dünyada üstlenmesi gereken en önemli ödevlerden biri, tam kapsamlı insan hakları uygulamasının bu bireyleri de içine alacak şekilde genişletilmesi ve bu kişilerin statülerinin suçla ilişkilendirilmesine bir son verilmesidir (Benhabib, 2018, s. 176).

BÖLÜM 5. SONUÇ

Üçüncü bir dünya savaşını yaşamamakla birlikte, insan hakları ihlallerine sebep olan savaşları, iç savaşları yaşadığımız ve İkinci Dünya Savaşından beri mülteci olarak yaşamak zorunda kalan yerinden yurdundan edilmiş en fazla kişinin olduğu bir dönemdeyiz. Dünyanın çeşitli yerlerinde devam eden çatışmalar nedeniyle insanlar güvenli bir ortam arayışına girmektedirler. Suriye'de yıllardır süren savaş günümüzün en büyük insani krizlerinden birine dönüşmüştür. Tarihte yaşanan olaylar, günümüzde yurtlarını terk etmek zorunda kalan milyonlarca insanın yaşadığı bu dram, bundan sonra da benzer olayların devam edeceğinin bir göstergesidir. Sığınma hakkı temel bir insan hakkı olmasına rağmen, günümüz devletleri tarafından, bu bir hak değil de sığınmacı insanlara verilen bir lütuf gibi düşünülmektedir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin bütün devletlerce kabul edildiği bir yüzyılda, Mars'a uzay aracı gönderdiğimiz, bilimde, teknolojide çığır açtığımız bir dönemde yaşamaktayız. Ama diğer yandan "yeryüzünün posası" haline getirdiğimiz mültecilerin yaşadığı insan hakları ihlallerine seyirci kalmaktayız. Mültecilerle ilgili sorunların nasıl çözümleneceği konusunu ele alırken, bu sorununun ortaya çıkmasına sebep olan koşulları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bugün dünyada yaşanan somut poblemlerin çok başarılı teşhisini yaptığımızı ama nasıl ortaya çıktığını sorgulamadığımızı düşünen Kuçuradi; "sorunların nasıl ortaya çıktığının, hangi kararlarımızın bunlara yol açtığının göz önünde bulundurulmamasıdır" (Kuçuradi, 2016, s. 233) demektedir. Savaşlar sona ermedikçe, mülteci sorunu da insanlık tarihinin en büyük sorunlarından biri olmaya devam edecektir. Mülteci sorununun çözümü için öncelikle insanların yurtlarını terk etmek zorunda kalmasının sebebi olan savaşların durdurulması gerekmektedir. Başka devletlerin sınır kapılarında bekleyen insanların yaşadığı hak ihlallerinin önlenmesi için, o kapılarda beklemelerine sebep olan koşulları savaşları ortadan kaldırmak gerekmektedir. Aksi halde, savaşlara sebep olan empeyalizmin kurbanı olarak her insan bir gün kendine vatan aramak zorunda kalabilecektir.

Tarihsel süreçte mültecilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi konusunda gerek uluslararası toplumda gerekse hukuksal anlamda bir takım ilerlemeler kaydedilmiştir.

Fakat bu gelişmeler mülteci sorunun çözümü için henüz yeterli değildir. Yerinden edilmiş insanların, "insan haklarının" korunması tüm dünyayı ilgilendiren bir insani sorumluluktur. Bütün insanların onuru ile yaşamasını sağlayan insan hakları ilkeleri toplumsal barışın, özgürlüğün ve adaletin de temel dayanaklarını oluşturmaktadır. Ayırımların olduğu toplumlarda kavga, çatışma ve hak ihlallerinin olduğu görülür. Bireyin ve toplumun gelişmesi insanlar arasındaki sevgi, saygı, adalet düşüncelerinin yaygınlaşması ile sağlanabilir. Ne var ki devletler "insan" dan önce kendi çıkarlarını ön planda tutmaktadır. Dünyanın her yerinde görülen ve gelecekte de görülmeye devam edecek olan mülteci sorununun çözümü için bütün devletlerin mültecilerin sorumluluğunu üstlenmesi gerekmektedir. Mülteci sorunu hem çok boyutlu hem de küresel bir sorundur. Mülteciliğin asıl öznesi olan "insan" ı gözardı etmeden, insan haklarını ve onurunu gözeten bir bakış açısı ile mülteci sorunu ele alınmalıdır.

Savaşın ve yerinden edilmenin açtığı yaralarla başa çıkmaya çalışan mültecilerin tek istediği, barışçıl bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmektir. Mültecilerin insan haklarının korunması için, uluslararası dayanışmanın arttırılması, sorumluluğun ülkeler tarafından eşit bir şekilde paylaşılması gerekmektedir. Uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak hukuki durumları saptanmalıdır. Her mülteci sığınma hakkına sahiptir. Bunun için mültecilerin hak ettikleri güvenceler sağlanmalı, sahip oldukları "insan onuruna" yakışır şekilde yaşamlarına devam etmelidirler. İnsan haklarının bugün geldiği noktada, hangi şartlarda ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış olursa olsun bütün insanların insan haklarına dayanan bir dünya düzeninde yaşaması bir haktır ve bu hak devletlerin inisyatifine bırakılmamalıdır.

Dünyada olan biten herşeyde, bütün insanların ister olumlu olsun ister olumsuz mutlaka bir payı vardır. Savaş varsa, "benim hiçbir etkim yok" diyemeyiz, varolmakla diğer insanları etkiliyoruz. Savaşlar, göçler, çatışma, açlık kendi kendine çıkmıyor. Bilimler, sanatlar, felsefe de kendi kendilerine ortaya çıkmıyor. İnsanı insan yapan yarattığı değerlerdir. Bilim, sanat, hukuk insanın değerleri arasındadır. Bu değerlerin ortaya çıkması için asıl emeği harcayan ise tek tek kişilerdir, yani "yaratıcı kişi" ama ortaya çıkın "insansal başarılar"dır. O yüzden her bir insan teki ileride "yaratıcı kişi" olma ihtimali varmış gibi muamele görmelidir. İnsan hakları bunun için gereklidir. Devletin amacı da, herkese bu imkânı sağlamak olmalıdır. Devleti oluştururken neyi

temel almak gerektiğini tekrar sorgulamamız gerekiyor. İnsan haklarına dayalı bir devlet ve politika anlayışına ihtiyacımız var. Bu da, insana daha insanca ortamlar yaratmak, insanın sömürülmesini önlemek içindir. İnsanı insan saymayan ya da bir kısmını insan sayıp bir kısmını insan saymayan anlayışı söküp atmak için, "değer" ve "insanın değeri" bilgisiyle donatılmış insanların yetişebilmesini sağlayabilecek bir eğitime ihtiyaç vardır. Böyle bir eğitimde, insan olarak farklılıklarımız ne olursa olsun eylemde bulunurken "insan onuru"nu yaptıklarımızla koruduğumuz bilincinin verilmesi gerekir.

İnsanlık tarihine damgasını vurmuş Dünya Savaşlarının yaşandığı, insanların katledildiği yirminci yüzyılda yaşamış bir düşünür olan Arendt'in kamusal alan, politika ve yurttaşlık anlayışını anlamaya çalışmak, insan haklarının yok sayıldığı, şiddetin giderek arttığı günümüzde belki insanlık için bir çıkış noktası olabilecektir. "Üstelik bu dünyayı sadece çağdaşlarımızla değil, bizden sonrakilerle paylaştığımıza göre, onu koruma ve yaşamaya uygun bir yer olarak gelecek kuşaklara aktarmakla yükümlüyüzdür" (Berktay, 2016, s. 23). Yani başka bir deyişle, gelecek kuşaklara savaşların, acıların olmadığı, insan haklarının ihlal edilmediği, insanın değerinin, onurunun korunduğu bir dünya bırakmak insan olan herkesin sorumluluğudur.

Evrensel Bildirgede ifade edildiği gibi, akıl ve vicdanla donatılmış, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranması gereken insanlar olarak, insan olan herkesin ve bu tezin özelinde de mülteci satatüsüne sahip olan insanların haklarını korumak, insan onurunun bilincinde olan herkesin görevidir. Haklara sahip olma hakkı, her insan içindir ve bu hakkı, haklara sahip olma hakkını kendinde ve başkalarında koruyacak olan da yine insanın kendisidir.

KAYNAKÇA

Arendt, H. (1943). *We Refugees* The Menorah Journal. Erişim adresi https://www.avlaremoz.com/2019/09/21/hannah-arendtin-we-refugees-baslikli-yazisinin-cevirisi-ve-ceviri-hikayesi-uzerine/

Arendt, H. (2018). *Emperyalizm*. (Çev. B.S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1948)

Arendt, H. (2020). *Geçmişle Gelecek Arasında*. (Çev. B. S. Şener, O. E. Kara). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1961)

Agamben, G. (2009). *Biz Mülteciler*. (Çev. E. Koyuncu). Tesmeralsekdiz, (4)

Agamben, G. (2013). *Kutsal İnsan*. (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 1995)

Benhabib, Ş. (2018). *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Yurttaşlar*. (Çev. B. Akkıyal). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2004)

Berktay, F. (2016). *Dünyayı Bugünde Sevmek Hannah Arendt'in Politika Anlayışı*. İstanbul: Metis Yayınları.

Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergisi*. 2 (1).

Çotuksöken, B. (2012). *İnsan Hakları ve Felsefe*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

İspir, Z. (2019). İnsan Onuru ve Hukuk İlişkisi. *İnsan Hakları Araştırma Merkezi ve Uygulama Merkezi ve Unesco Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni*, Sayı 5, 6-7.

Kaboğlu, İ. Ö. (2013). *Özgürlükler Hukuku 1*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kaya, İ. ve Yılmaz Eren, E. (2014) "*Türkiyedeki Suriyelilerin Hukuki Durumu*" İstanbul: Seta Yayınları,

Kuçuradi, İ. ve Peker, B. (2004). *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2010). *Çağın Olayları Arasında*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2011). *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2011). *Etik*. Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2016). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2017). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kuçuradi, İ. (2019). *Ahlâk, Etik ve Etikler*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Odman, M.T. (2020). *Tarihsel Gelişim Sürecinde Güncelleştirilmiş Mülteci Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özüaydın Coşkun, B. (2015). *Hannah Arendt'te Dünya Kavramı ve Amor Mundi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, İstanbul.

Özüaydın Coşkun, B. (2019). İnsandışılaştırılan Lanetliler. *İnsan Hakları Araştırma Merkezi ve Uygulama Merkezi ve Unesco Felsefe ve İnsan Hakları Kürsüsü Bülteni*: Sayı 5, 4-5.

Young-Bruehl, E. (2012). *Hannah Arendt Dünya Aşkıyla.* (Çev. A. Selman). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal yayın tarihi, 2004)